Araştırma Makalesi
e-ISSN: 2147-0936
http://dergipark.org.tr/tr/pub/inijoss

Tanıklık, Sessizlik ve Sorumluluk: *Profesör Andersen'in Gecesi'nde* Göstergebilimsel Yapı ve Etik Açmaz

Witnessing, Silence, and Responsibility: Semiotic Structure and Ethical Dilemma in *Professor Andersen's Night*

Alaskar Özperçin, İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa İstanbul, Türkiye, alaskar@iuc.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Dag Solstad'ın Profesör Andersen'in Gecesi romanında tanıklık, sessizlik ve etik sorumluluk ilişkisini Greimas-Rastier yerdeşlik kuramı ve Levinasçı sorumluluk etiği çerçevesinde incelemektedir. Bir cinayete tanık olduğu hâlde polisi aramayan Andersen'in tutumu, modern entelektüel öznenin bilgisinin etik eyleme dönüşemeyişini görünür kılar. Çalışma, bu suskunluğu yalnızca korku veya kararsızlıkla değil, sorumluluğun söylemsel düzeyde sistematik biçimde askıya alınmasıyla ilişkilendirir. Nitel ve yorumlayıcı edebî söylem çözümlemesinde /tanıklık/, /eylemsizlik/, /sessizlik/, /pencere-eşik/, /entelektüel kimlik/, /kültürel kaçış/ ve /kimlik krizi/ yerdeşlikleri belirlenmiştir. Bu yerdeşlikler çekirdek anlambirimcikler, sınıfbirimler, gizil anlambirimcikler ve öznellik birimleri üzerinden çözümlenmiş; göstergelerin bağlam içinde kazandığı yananlamsal, aksiyolojik ve etik değerler değerlendirilmiştir. Kiplik çözümlemesi, Andersen'in cinayeti bildiğini ve ihbar yükümlülüğünü tanıdığını; telefona fiziksel erişimi bulunmasına rağmen yapamama bildirdiğini ve ihbarı gerçekleştirmediğini ortaya koymuştur. Bulgular, tanıklığın bilgiye, bilginin etik yükümlülüğe dönüştüğünü, ancak bu yükümlülüğün eylem, söz ve kamusal bildirime dönüşmediğini göstermektedir. Pencere ve eşik imgeleri görsel yakınlık ile müdahalesizlik arasındaki gerilimi, sessizlik ise sorumluluğun ertelenmesini belirginleştirir. Entelektüel kimlik ve kültürel kaçış yerdeşlikleri, yorumlama ve estetik mesafenin eylemsizliği gerekçelendiren işlevini açığa çıkarır. Roman, entelektüel bilginin etik sorumluluğu kendiliğinden güvence altına almadığını ve Öteki'nin çağrısına yanıtsız kalmanın Levinasçı sorumluluk etiği çerçevesinde etik bir başarısızlık ve sorumluluğun eylem düzeyinde iflası olarak yorumlanabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerdeşlik, Levinas, Sorumluluk, Tanıklık, Dag Solstad

Abstract

This study examines witnessing, silence, and ethical responsibility in Dag Solstad's Professor Andersen's Night through Greimas–Rastier's theory of isotopy and Levinasian ethics of responsibility. Andersen witnesses a murder without notifying the police, revealing the modern intellectual's failure to translate knowledge into ethical action. His silence reflects not merely fear or indecision but a systematic discursive suspension of responsibility. Qualitative, interpretive literary discourse analysis identifies seven isotopies: /witnessing/, /inaction/, /silence/, /window-threshold/, /intellectual identity/, /cultural escape/, and /identity crisis/. Nuclear semes, classemes, virtuèmes, and subjectivèmes reveal signs' contextual connotative, axiological, and ethical values. Modal analysis shows Andersen knows of the murder and recognizes his reporting obligation; although he can physically access a telephone, he states he cannot act and does not report the crime. Witnessing becomes knowledge and knowledge becomes ethical obligation, yet neither action, speech, nor public disclosure follows. Window and threshold imagery foregrounds visual proximity and non-intervention, while silence marks deferred responsibility. Intellectual identity and cultural escape reveal how interpretation and aesthetic distance rationalize inaction. Intellectual knowledge does not guarantee ethical responsibility; from a Levinasian perspective, failure to answer the Other's call signals ethical failure and the collapse of responsibility at the level of action.

Keywords: Isotopy, Levinas, Responsibility, Witnessing, Dag Solstad

Atıf Bilgisi Özperçin, A. (2026). Tanıklık, sessizlik ve sorumluluk: Profesör Andersen'in Gecesi'nde göstergebilimsel yapı ve etik açmaz. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*, 038, 01–26 DOI: 10.54282/inijoss.1991414

Gönderilme Tarihi: 10 Temmuz 2026 - Kabul Tarihi: 13 Ekim 2026 - Yayın Tarihi: 19 Ekim 2026

İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, açık erişimli bir dergidir.
© 2026 Yazar(lar). AÇIK ERİŞİM

GİRİŞ

Dag Solstad'ın 1996'da yayımlanan *Profesör Andersen'in Gecesi* (*Professor Andersens natt*) adlı romanı, çağdaş Norveç edebiyatının en rahatsız edici metinlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Roman; altmışlı yaşlarına gelmiş, bekâr bir edebiyat profesörü olan Pål Andersen'in Noel Gecesi komşusunun eşini boğarak öldürdüğüne tanık olması, ancak bu tanıklığa karşın polisi aramayı reddetmesi üzerine kurulmuştur. Solstad, Andersen'in eylemsizliğini basit bir kötülük anlatısı ya da salt psikolojik bir çöküş hikâyesi olarak değil; modern entelektüelin görme, bilme ve yorumlama kapasitesine rağmen etik sorumluluğu eyleme dönüştüremediği bir *kipliksel kilitlenme* ve *etik askıda kalma* söylemi olarak inşa eder.

Romanın temel çatışması, kültürel birikimi ve akademik statüsüyle öz-kimliğini kuran bir öznenin, Öteki'nin yüzüyle karşılaştığı anda bu kimliğin nasıl felce uğradığını göstermesidir. Bu felç olma durumu sadece herhangi bir eylemden kaçınma olarak değil, aynı zamanda söylemsel düzeyde de kendini yeniden üreten bir yapı olarak ortaya çıkar. Solstad'ın anlatı tercihleri— serbest dolaylı söylemin egemenliği, yinelenen kipsel yapılar, anlam belirsizliğini koruyan *yerdeşlik* (isotopie[1]) zincirleri— bu ahlaki çöküşü olay örgüsünün basit bir sonucu olmaktan çıkarır; öznenin eyleme geçememe hâlini, söylemin kendi kuruluş ilkesi hâline getiren göstergebilimsel düzeneklere dönüştürür.

Solstad'ın romanına ilişkin çalışmalar, Andersen'in eylemsizliğini farklı kuramsal ve eleştirel yaklaşımlarla ele almıştır. Lundberg (2005), romanı şiddete uğrayan kişinin anlatıdaki konumu ve edebî anlatının etik boyutu üzerinden değerlendirirken Husby (2007), bakış ile modernite eleştirisi arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Nymoen (2014), anlatıcının konumunu, türsel özellikleri ve metnin alımlanmasını tartışmış; Hjorthol (2022) ise romanı politika ve estetik arasındaki ilişki çerçevesinde incelemiştir. Daha yakın tarihli bir çalışmada Brodahl (2026), Andersen'in ihbar etmeme kararını Camus'nün *Düşüş* romanındaki Clamence'ın tutumuyla karşılaştırarak seçimin gerekçelerini, sonuçlarını ve ahlaki sorumluluk sorununu değerlendirmiştir.

Bu çalışmaların ortaya koyduğu etik ve anlatısal sorunlardan hareketle mevcut araştırma, Andersen'in eylemsizliğini yalnızca bireysel bir tercih ya da vicdani çatışma olarak değerlendirmek yerine, tanıklık ile sorumluluk arasındaki ilişkinin metnin söylemsel kuruluşunda nasıl üretildiğini sorgulamaktadır. Bu doğrultuda temel araştırma sorusu, görme ve bilme edimlerinin hangi anlamsal yinelemeler aracılığıyla etik yükümlülük kazandığı ve bu yükümlülüğün neden eyleme dönüşemediğidir. Çalışmanın özgün katkısı, tanıklık, sessizlik ve eylemsizlik arasındaki ilişkileri Greimas-Rastier çizgisindeki yerdeşlik çözümlemesi, anlambirimciklerin (sème) bağlamsal değerleri ve Greimasçı kiplikler aracılığıyla incelemesi; elde edilen göstergebilimsel bulguları Levinas'ın sorumluluk etiğiyle ilişkilendirmesidir.

Bu çalışma iki temel kuramsal eksen üzerine kurulmaktadır. İlk eksen, Greimas'ın *Sémantique structurale* (1966) ve *Du sens* (1970) adlı eserlerinde geliştirdiği *yerdeşlik* kuramına, Rastier'nin *Sémantique interprétative* (1987) ile bu kuramı yorumlayıcı anlambilim doğrultusunda genişleten yaklaşımına ve Recanati'nin pragmatik anlam zenginleştirme anlayışına dayanmaktadır. İkinci eksen ise Levinas'ın *Totalité et Infini* (1961) ve *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* (1974) adlı eserlerinde geliştirdiği *Öteki'ne karşı sorumluluk etiğidir;* Bauman, Butler ve Critchley'nin çalışmaları bu etik çerçeveyi çağdaş kırılganlık, sorumluluk ve ahlaki talep tartışmaları bağlamında tamamlamaktadır.

Çalışmanın yöntemi dört aşamalı bir çözümleme sürecine dayanmaktadır. İlk aşamada, anlatıdaki temel *yerdeşlik* zincirleri saptanmış ve bu zincirleri kuran çekirdek *anlambirimcikler*, *sınıfbirimler*, *gizil anlambirimcikler* ve öznellik

1 Bu çalışmada kullanılan göstergebilimsel ve dilbilimsel terimlerin Türkçe karşılıklarının belirlenmesinde Berke Vardar yönetiminde hazırlanan Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü (2002) temel başvuru kaynağı olarak esas alınmıştır. Terimlerin Fransızca karşılıkları ilk kullanımlarında belirtilmiş, sonraki kullanımlarda ise Türkçe karşılıkları tercih edilmiştir. Kuramsal kavramların tanımlandığı ve çözümleme notasyonunun açıklandığı bölümlerde özgün terimler gerekli görüldüğü ölçüde korunmuştur.

birimleri belirlenmiştir. İkinci aşamada, bu yerdeşliklerin *düzanlamsal düzeyden yananlamsal düzeye geçişi* incelenmiş; böylece metindeki anlam katmanlarının bağlamsal ve yorumlayıcı biçimde nasıl genişlediği gösterilmiştir. Üçüncü aşamada, Greimasçı tutku ve değer ekseni doğrultusunda öfori/disfori dağılımı ile öznenin *istemek, yapabilmek, zorunda olmak/gerekmek* ve *bilmek* kiplikleri çözümlenmiştir. Son aşamada ise elde edilen göstergebilimsel bulgular, Levinasçı sorumluluk etiği çerçevesinde; Bauman, Butler ve Critchley'nin etik yaklaşımlarıyla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Greimas ve Yerdeşlik: Söylemde Anlamsal Tutarlılık

Greimas'a göre *yerdeşlik* (*isotopie*), "bir söylemsel zincir boyunca *sınıfbirimlerin* (*classème*) yinelenebilirliği olup söylemin tutarlılığını sağlar" (Greimas, 1970, s. 188; çeviri yazara aittir). Bu tanımı açıklamak için üç kavram özellikle önemlidir: *çekirdek anlambirimcik, sınıfbirim ve anlambirim*.

1. *Çekirdek anlambirimcik* (*sème nucléaire*), bir göstergenin bağlamdan bağımsız olarak sözlüksel kimliğini kuran temel anlamsal özelliktir. Örneğin *görmek* fiilinin *çekirdek anlambirimciği* /görsel algı/ ya da /görme yoluyla algılama/ olarak düşünülebilir. Buna karşılık algılayan öznenin bilinç durumu, bakışın nesnesi veya eylemin etik/duygusal değeri, bağlama bağlı olarak oluşan *bağlamsal anlambirimcikler* düzeyinde değerlendirilmelidir.

2. *Sınıfbirim* (*classème*), bir göstergenin farklı göstergelerle paylaşabildiği ve onu belirli bir anlamsal sınıfa yerleştiren sınıflandırıcı anlamsal özelliktir. Bu özellikler söylem boyunca tekrarlandıkça metindeki farklı sözcük, imge ve anlatı birimleri arasında ortak bir anlam hattı kurulur; böylece *yerdeşlik zinciri* ve söylemsel tutarlılık oluşur.

3. *Anlambirim* (*sémème*), bir göstergenin söylem içinde kazandığı anlamsal bütünlüğü ifade eder. Bu bütünlük, göstergenin sözlüksel kimliğini belirleyen *çekirdek anlambirimcikler* ile bağlam tarafından etkinleştirilen *sınıfbirimlerin* birleşimiyle oluşur. Böylece *anlambirim*, göstergenin hem temel anlamını hem de metin içindeki bağlamsal değerini kapsar.

Bu açıdan *yerdeşlik*, metindeki anlamın yalnızca sözlüksel düzeyde değil, yinelenen anlamsal izler, *sınıfbirimsel* ortaklıklar ve yorumlayıcı süreklilikler aracılığıyla kurulduğunu gösterir. Greimasçı çözümleme, bir metindeki temel anlam alanlarını, bu alanların birbirleriyle kurduğu karşıtlıkları ve anlatı boyunca geçirdikleri dönüşümleri saptamak için işlevsel bir araç sunar.

Bu çerçevede *yerdeşlik*, aynı *sınıfbirimsel* özelliklerin metin boyunca yinelenmesiyle ortaya çıkar. Okur, aynı metin içinde birbiriyle çatışan, kesişen ya da üst üste binen *yerdeşlik düzlemleriyle* karşılaştığında anlam belirsizliği (*ambiguïté*), çokanlamlılık, değer kayması ve ironi potansiyeli ile karşı karşıya kalır.

1.2. Rastier'de Yorumlayıcı Anlambilim ve Yerdeşlik

Rastier, Greimas'ın *yerdeşlik* kavramını *yorumlayıcı anlambilim* çerçevesinde genişletir. Rastier *Sémantique interprétative*'de (1987) yerdeşlikleri metinde etkinleşen anlamsal düzeylere göre sınıflar:

(a) *İzleksel yerdeşlik* (Isotopie *Thématique):* İçerik düzeyinde yinelenen *anlambirimciklerin* belirli bir izlek etrafında süreklilik kazanmasıdır. Solstad'ın anlatısında {/tanıklık/} ve {/sessizlik/} eksenleri bu tür *izleksel yerdeşliklere* örnek gösterilebilir.

(b) *Söylemsel/türsel yerdeşlik* (*isotopie dialectale)*: Belirli söylem türlerine, anlatım kiplerine veya toplumsal söylem alanlarına ait yinelenen göstergelerin oluşturduğu anlam sürekliliğidir. Anlatıda Andersen'in edebiyat profesörü kimliğiyle kurduğu entelektüel/yorumlayıcı söylem ile cinayete tanıklığını açıklamasını gerektiren itiraf söylemi arasındaki gerilim, bu düzeyde bir *yerdeşlik karşıtlığı* olarak okunabilir.

(c) *Gizil anlambirimcik* (*Virtuème)*: Sözlüksel birimlerin norm düzeyinde örtük kalan, ancak bağlam ve yorumlama süreci içinde etkinleşen anlamsal potansiyellerini ifade eder. Bu kavram, metindeki düzanlamsal öğelerin yananlamsal katmanlara nasıl açıldığını açıklamak açısından önemlidir (Rastier, 1987, s. 102). Bu öğeler, sözlük anlamının merkezinde yer almaz; ancak yorumlama sürecinde etkinleşerek metnin örtük, çağrışımsal ve konotatif anlam katmanlarını açığa çıkarır.

Rastier ayrıca yorumlama sürecini "yorumlama yolu" (parcours interprétatif) olarak adlandırır: okur, metindeki yerdeşlikleri tanıyarak, seçerek ve birbirleriyle ilişkilendirerek anlamı kurar. Bu süreç yalnızca dilsel göstergeler tarafından değil, aynı zamanda türsel, kültürel ve söylemsel normlar tarafından da yönlendirilir.

1.3. Recanati ve Pragmatik Zenginleştirme

François Recanati'nin *Literal Meaning* (2004) ve *Truth-Conditional Pragmatics* (2010) adlı çalışmalarında geliştirdiği pragmatik anlam kuramı, yerdeşlik çözümlemesinin bağlamsal işleyişini açıklamak için tamamlayıcı bir çerçeve sunar. Recanati'ye göre anlam, sözlüksel kodun sunduğu sabit içerikle sınırlı değildir; bağlam ve okurun/dinleyicinin yorumsal katkısı, ifadenin anlamını genişletir, daraltır ya da yeniden biçimlendirir. Özellikle *serbest zenginleştirme* (enrichissement libre) mekanizması, dilsel olarak açıkça belirtilmeyen bazı anlam bileşenlerinin bağlam tarafından tamamlanmasını mümkün kılar çünkü "serbest zenginleştirme mekanizması sayesinde dinleyici/okuyucu, dilsel birimlerin sözlükbirimsel anlamlarını bağlama göre modüle eder" (Recanati, 2004, s. 23). Bu perspektiften bakıldığında, yerdeşliklerin düzanlamsal katmanları yalnızca metindeki yinelenen sözlükbirimsel ya da sınıfbirimsel yapılardan değil, aynı zamanda okurun metinle kurduğu pragmatik ve kültürel müzakereden de doğar. Solstad'ın anlatısında {/pencere/} yerdeşliği, ilk düzeyde {/görme/}, {/cam yüzey/}, {/iç-dış ayrımı/} ve {/aydınlık-karanlık geçişi/} gibi *düzanlamsal* değerler üretirken; pragmatik zenginleştirme yoluyla {/eşik/}, {/tanıklık/}, {/ahlaki mesafe/} ve {/müdahalesizlik/} gibi *yananlamsal* değerler kazanır.

1.4. Öznellik birimi: Kerbrat-Orecchioni

Catherine Kerbrat-Orecchioni'nin *L'Énonciation* (1980) adlı çalışmasında tanımladığı "*öznellik birimi*" (*subjectivème*) kavramı, yerdeşlik çözümlemesine öznel ve değerlendirici bir boyut kazandırır. *Öznellik birimi*, söyleyen öznenin bilişsel, duygusal ya da değerleyici tutumunu kodlayan dilsel öğedir. Bu kavram iki temel düzeyde ele alınabilir: "*duygulanımsal öznellik birimleri*" (*subjectivèmes affectifs*) ve "*değerleyici öznellik birimleri*" (*subjectivèmes axiologiques*). *Duygulanımsal öznellik birimleri* korku, hüzün, tiksinti, kaygı ya da utanç gibi duygusal yüklenimleri taşırken; *değerleyici öznellik birimleri* kişi, olay ya da durumlara olumlu veya olumsuz değer atfeder. Bu ikinci düzey Greimas'ın metindeki kişi, nesne, durum ya da değerlerin olumlu veya olumsuz biçimde değerlenmesini gösteren "*öfori/disfori ekseni*" *(*axe euphorie/dysphorie*)* ile ilişkilendirilebilir. Bu anlatıda Andersen'in iç sesinde beliren *değerlendirici* sözcükleri, onun ahlaki çöküşünü görünür kılan *değerleyici öznellik birimleri* olarak okumak mümkündür.

1.5. Levinasçı Etik: Yüz, Sonsuz Sorumluluk ve Öteki

Göstergebilimsel çözümleme, Andersen'in tanıklığını ve sessizliğini söylemsel düzeyde görünür kılarken, bu söylemsel örgütlenmenin etik boyutu Levinas'ın sorumluluk anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Emmanuel Levinas'ın etiği, Öteki'nin *Yüz*'ünden (le visage) başlar. *Totalité et Infini*'de (1961) yüz, "sonsuz olanın izi"ni taşıyan ve "öldürmeyeceksin" (tu ne tueras point) buyruğunu ifşa eden yüzeydir. Bu komut bir talep değil; kırılganlığın kendisini dile getirişidir. Levinas'a göre sorumluluk, özgürlükten önce gelir; Ben özgür olmadan önce Öteki'ne sorumluyum (Levinas, 1974/1998, s. 114) der. Bu sorumluluk hem asimetrik hem de sonsuz bir talep olarak tanımlanır.

Zygmunt Bauman, *Postmodern Ethics*'te (1993), modern kurumların nasıl "*ahlaki duyarsızlaştırma*" (*adiaphorization*) ürettiğini inceler. "*Ahlaki duyarsızlaştırma/duyarsızlaşma*" "belirli eylemleri ahlaki yargının alanı dışına çıkaran bir mekanizmadır" (Bauman, 1993, s. 125). Bauman'a göre modern entelektüel, kültürel ve kurumsal kimliği aracılığıyla bu duyarsızlaşma (adiaphoric) alanını genişletme eğilimindedir.

Judith Butler, *Precarious Life*'ta (2004) kırılganlık ve yas kavramları üzerinden etik bir çerçeve kurar. 'Yas tutulabilir hayat' (grievable life) kavramı, bir hayatın ahlaki değerlendirme çerçevesine (frame of intelligibility) girip girmediğini belirler. Butler'a göre, yas tutulabilirliğin koşulları ideolojik olarak dağıtılmıştır; "bazı hayatlar ahlaki dikkate alınmayı en baştan engelleyen çerçeveler içinde sunulur" (Butler, 2004, s. 32).

Simon Critchley, *Infinitely Demanding*'de (2007) Levinas'ın sonsuz sorumluluğunu siyasi bir bağlamda yeniden ele alır. Critchley'ye göre Öteki'nin talebi, hiçbir öznenin tam olarak karşılayamayacağı sonsuz bir "*etik talep*" (infinite demand) yaratır. Bu talebin iflası, "öznenin sadece ahlaki değil; kimliksel bir çöküşüne de işaret eder" (Critchley, 2007, s. 40).

2. Yerdeşlik Analizi

2.1. Notasyon Sistemi

Bu çalışmada Greimas-Rastier geleneğinin standart notasyonu kullanılmıştır: Nükleer anlambirimcikler (sème) eğik çizgi içinde (örn. /görsel algı/), sınıfbirimler (classème) köşeli parantez içinde (örn. [SINIR]), gizil anlambirimcikler (virtuème) süslü parantez içinde (örn. {suça ortaklık}), öznellik birimleri (subjectivème) ise "SBJ(+)" ya da "SBJ(–)" kısaltmasıyla belirtilmektedir; "+" öfori (euphorie), "–" disfori (dysphorie) değerini göstermektedir. Yerdeşlikler, YERDEŞLİK-I, YERDEŞLİK-II gibi Romen rakamıyla numaralandırılmış başlıklarla kodlanmıştır.

2.2. Düzanlamsal yerdeşlikler (Denotatif İsotopiler)

Düzanlamsal yerdeşlikler, metin yüzeyinde açıkça izlenebilen ve bağlamdan görece bağımsız biçimde stabil kalan anlamsal zincirlerdir. Bu bölümde, anlatıda tekrar eden sınıfbirimler aracılığıyla kurulan beş düzanlamsal yerdeşlik incelenmektedir.

YERDEŞLİK-I: /TANIKLIK/ (Tanıklık Yerdeşliği) :

Çekirdek anlambirimcikler: */görmek/, /fark etmek/, /izlemek/, /bilmek/, /tanımak/*

Sınıfbirimler: *[GÖRSEL ALGI], [TANIK KONUMU], [ZAMANSALLIK], [TEK YÖNLÜ ERİŞİM] [BİLGİ YÜKÜ]*

Gizil anlambirimcikler: *{suça tanık olmak}, {ifşa etme yükümlülüğü}, {tehlikeli bilgi} {sorumluluk doğuran bilgi}*

Öznellik birimleri: *SBJ(−): ağır bilgi yükü, huzursuzluk, etik baskı; SBJ(+): belirgin değil.*

Metinsel örnekler: "ama *gözlerimle gördüm" (Solstad, 1996/2021, s.14); "Ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" (s. 15); "bir cinayete tanık oldum" (s. 14)*

YERDEŞLİK-I, romanın kurucu olayını söylem düzeyinde sabitleyen temel *yerdeşlik zinciridir*. Bu zincirde görme edimi, basit bir algısal temas olarak kalmaz; tanıklık, bilgi ve sorumluluk üreten bir eşiğe dönüşür. "Ama gözlerimle gördüm" ifadesi, olayın özne açısından inkâr edilemezliğini vurgular; "bir cinayete tanık oldum, bunu haber vermeliyim" cümlesi ise görsel algıyı doğrudan hukuki ve ahlaki bir yükümlülük alanına taşır. Bu nedenle {/görmek/} anlambirimciği, metin içinde {/bilmek/} ve {/haber vermek zorunda olmak/} *değerleriyle* birleşerek [TANIK KONUMU] *sınıfbirimini* etkinleştirir.

Bu yerdeşlikte belirleyici sınıfbirimlerden biri [TEK YÖNLÜ ERİŞİM]'dir. Andersen karşı pencerede gerçekleşen cinayeti görür; ancak kendisi görünmez. Bu bakış asimetrisi, yalnızca mekânsal bir düzenleme olarak değil, tanıklığın bilgi bakımından eşitsiz konumunu görünür kılan bir ilişki olarak da değerlendirilebilir: Andersen olayın bilgisine sahiptir, fakat bu bilgiye sahip olduğunu başkaları bilmez. Böylece tanıklık, kamusal alana taşınmadığı sürece gizli, tek yönlü ve özneyi içeriden kuşatan bir bilgiye dönüşür. "Ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" cümlesi tam da bu dönüşümü görünür kılar: görme artık bilgiye, bilgi ise eylem yükümlülüğüne bağlanmıştır; fakat özne bu yükümlülüğü eyleme dönüştürmez.

Dolayısıyla /tanıklık/ yerdeşliği, romanda yalnızca olayın "görülmüş" olmasını değil, aynı zamanda görülen şeyin özneyi ahlaki olarak bağlamasını da ifade eder. Tanıklık arttıkça Andersen'in masum seyirci konumu zayıflar; çünkü gördüğü şeyi bilmekte ve bildiği şeyi adlandırmakta, ancak bu bilgiyi eyleme dönüştürmemektedir. Bu nedenle /tanıklık/ yerdeşliği, daha sonra gelişecek /sessizlik/ ve /eylemsizlik-felç/ yerdeşliklerinin kurucu zemini olarak işlev görür.

YERDEŞLİK-II: /EYLEMSİZLİK/ (Eylemsizlik-Felç Yerdeşliği) :

Çekirdek anlambirimcikler: */durmak/, /donmak/, /beklemek/, /hareketsiz kalmak/, /ertelemek/*

Sınıfbirimler: [*BEDENSEL EYLEMSİZLİK], [EYLEM YOKLUĞU], [ZAMAN UZAMASI], [EDİMSEL KETLENME], [İHBARIN ASKIYA ALINMASI]*

Gizil anlambirimcikler: *{etik eylemden kaçınma}, {istemli körelme}, {zaman içinde erime}, {ahlaki felç}*

Öznellik birimleri : *SBJ(−): donukluk, uyuşma, huzursuzluk; SBJ(+): belirgin değil.*

Metinsel örnekler: "*penceresinin önünde durmuş" (s.13); "ahizeyi kaldırmadı" (s. 14) ; "saatlerce salonda karanlıkta durdu" (s.14) ; "vakit çok geç olmuştu" (s.15)*

YERDEŞLİK-II kapsamında Türkçe çeviride "penceresinin önünde durmuş", "ahizeyi bir türlü kaldıramıyordu", "Saatlerce salonda karanlıkta durdu" ve "gidip telefon etmedi" gibi ifadeler , öznenin eyleme geçmek yerine bulunduğu konumda kalmasını ve edimin ertelenmesini görünür kılar. Bu tekrarlar, [BEDENSEL EYLEMSİZLİK], [EYLEM YOKLUĞU] ve [EDİMSEL KETLENME] *sınıfbirimlerini* etkinleştirerek Andersen'in ahlaki felcini söylemsel düzeyde üretir. "Polise telefon etmem gerek" düşüncesine rağmen ahizeyi kaldıramaması, ardından "Saatlerce salonda karanlıkta" durması ve nihayet "gidip telefon etmemesi", eyleme yönelme ile eylemi gerçekleştirememe arasındaki kırılmayı açıkça gösterir.

Sözdizimsel düzlemde, cinayet anının görece devingen fiillerle aktarılmasından sonra anlatının durum bildiren ve eylemi askıya alan yapılara yönelmesi, /eylemsizlik/felç/ yerdeşliğinin biçimsel düzeyde de desteklendiğini gösterir. Zaman ilerlerken öznenin edimsel olarak donması, anlatıda temel bir gerilim üretir: "Saatlerce salonda karanlıkta durdu", "gidip telefon etmedi", "Ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" ve "Vakit çok geç olmuştu" ifadeleri, [ZAMAN UZAMASI] ile [EDİMSEL KETLENME] *sınıfbirimlerini* aynı söylemsel düzlemde birleştirir. Böylece zaman akmakta, fakat özne ahlaki ve bedensel olarak donmaktadır. Bu karşıtlık, YERDEŞLİK-I: /TANIKLIK/ ile güçlü bir anlam dayanışması kurar; çünkü görme ve bilme arttıkça eylemsizlik daha ağır bir etik değer kazanır. Bu durum aynı zamanda YERDEŞLİK-III: /SESSİZLİK/ ile de doğrudan bağlantılıdır: eyleme geçemeyen beden, konuşamayan ve ihbar edemeyen özneye dönüşür. Bu nedenle /eylemsizlik/felç/ yerdeşliği, tanıklıktan sessizliğe geçişi sağlayan ara yerdeşlik olarak işlev görür.

YERDEŞLİK-III: /SESSİZLİK/ (Sessizlik Yerdeşliği) :

Çekirdek anlambirimcikler: */susmak/, /söylememek/, /aramamak/, /gizlemek/*

Sınıfbirimler: *[SES YOKLUĞU], [İLETİŞİMSİZLİK], [KAÇIŞ], [BİLİNÇLİ SUSMA], [İHBARIN ASKIYA ALINMASI]*

Gizil anlambirimcikler: *{suça ortak olma}, {ahlaki terk}, {dil yitimi}*

Öznellik birimleri : *SBJ(−): ağır suçluluk; SBJ(+): belirgin değil.*

Metinsel örnekler: *"gidip telefon etmedi" (s.14); "Bernt'e söyleyemedim" (s.101); "Bernt'e niçin her şeyi itiraf edemediğimi biliyorum" (s.101); "bir süre sessizlik oldu" (s.49)*

YERDEŞLİK-III, dilin yokluğunu yine dilsel yapılar aracılığıyla kuran paradoksal bir anlam zinciridir. Burada sessizlik yalnızca sesin ya da sözün fiziksel yokluğu değildir. Sessizlik; öznenin bildiğini söylememesi, gördüğünü ihbar etmemesi ve tanıklığını kamusal alana taşımaması yoluyla oluşan etik bir askıya alma durumudur. "Gidip telefon etmedi", "Bernt'e söyleyemedim" ve "her şeyi itiraf edemediğimi biliyorum" gibi olumsuz yapılar, sessizlik yerdeşliğini dilbilgisel olumsuzlama üzerinden inşa eder. Bu olumsuzlama, basit bir eylem yokluğunu değil, öznenin yerine getirmesi beklenen ahlaki edimin ertelenmesini gösterir.

Bu noktada Recanati'nin *serbest zenginleştirme* (enrichissement libre) mekanizması açıklayıcı bir işlev kazanır. "Telefon etmedi" ya da "söyleyemedi" gibi ifadeler, literal düzeyde yalnızca gerçekleşmeyen bir iletişim edimini bildirir. Ancak romanın bağlamı içinde bu olumsuz eylemler, okur tarafından {suça ortak olma}, {ahlaki terk}, {sorumluluktan kaçınma} ve {tanıklığın bastırılması} gibi gizil anlambirimciklerle zenginleştirilir. Böylece sessizlik, edilgen bir boşluk olmaktan çıkar; etik bakımdan yüklü, sorumluluk doğuran ve öznenin ahlaki çöküşünü görünür kılan bir göstergebilimsel yapıya dönüşür.

/Sessizlik/ yerdeşliği, **Yerdeşlik-I: /Tanıklık/** ile güçlü bir karşıtlık ilişkisi kurar. Tanıklık düzlemi {/görmek/}, {/bilmek/}, {/tanık olmak/} ve {/ifşa etme yükümlülüğü/} gibi anlam öğeleriyle güçlendikçe, sessizlik daha da ağırlaşır. Başka bir deyişle, Andersen'in gördüğü ve bildiği şey ne kadar açık hâle gelirse, konuşmaması ve ihbar etmemesi de o kadar anlam yüklü olur. Bu nedenle romanda sessizlik, bilgisizlikten değil; tam tersine, fazla bilmenin ve tanık olmanın doğurduğu ahlaki baskıdan kaynaklanır. Tanıklık ile sessizlik arasındaki bu gerilim, öznenin etik felcini ve söylemsel kapanmasını üreten temel *yerdeşlik karşıtlıklarından* biridir.

Tanıklık arttıkça sessizlik masumiyetini kaybeder; susma, yalnızca konuşmama değil, bilinen hakikati kamusal sorumluluk alanına taşımama edimine dönüşür.

YERDEŞLİK-IV: /PENCERE-EŞİK/ (Eşik Yerdeşliği):

Çekirdek anlambirimcikler: */pencere/, /cam/, /ışık/, /karanlık/, /bakmak/, /görmek/*

Sınıfbirimler: *[FİZİKSEL SINIR], [GÖRSEL ERİŞİM], [MÜDAHALESİZLİK], [İÇERİ/DIŞARI AYIRIMI], [ESTETİK ÇERÇEVELEME]*

Gizil anlambirimcikler:*{seyirci konumu}, {müdahaleyi askıya alan mesafe}, {estetikleştirilmiş tanıklık}*

Öznellik birimleri: *SBJ(+): estetik mesafe, görsel hakimiyet, seyir konforu; SBJ(−): seyirci suçluluğu, müdahalesizlik, ahlaki rahatsızlık*

Metinsel örnekler: "*pencereden dışarı baktı" (s.10); "ışıkları yanan pencereler"(s.12) ;"bir cinayet işlendiğini gördüğü pencere" (s.14), "perdeleri kapalı pencere" (s.15)*

YERDEŞLİK-IV, romanın fiziksel mekânını ahlaki bir eşik yapısına dönüştüren temel *yerdeşlik zincirlerinden* biridir. Pencere, ilk düzeyde [FİZİKSEL SINIR] ve [İÇERİ/DIŞARI AYIRIMI] *sınıfbirimlerini* taşır: Andersen kendi dairesinin güvenli iç mekânında, cinayet ise karşı dairenin ulaşılmaz iç mekânında gerçekleşir. Ancak pencere bu iki mekânı tamamen ayırmaz; aksine [GÖRSEL ERİŞİM] *sınıfbirimi* aracılığıyla Andersen'e olayı görme imkânı verir. Böylece pencere, hem ayıran hem de bağlayan çift yönlü bir göstergeye dönüşür: bedenin geçişini engeller, fakat bakışın geçişine izin verir.

Bu nedenle pencere, yalnızca mimari bir nesne değil, tanıklığın sınır koşulunu da belirleyen bir göstergedir. Andersen görür, ancak bulunduğu konumdan cinayete doğrudan bedensel müdahalede bulunamaz; tanık olur, fakat olayın gerçekleştiği mekâna dâhil olamaz. Bununla birlikte, söz konusu mekânsal sınır, telefonla ihbarda bulunmasına engel değildir. Bu nedenle [MÜDAHALESİZLİK] *sınıfbirimi*, fiziksel mesafenin zorunlu bir sonucu olarak değil, tanıklığın ihbar edimine dönüşmemesi bağlamında etkinleşir. Pencere, özneyi doğrudan fail konumuna değil, seyirci-tanık konumuna yerleştirir. Bu noktada {/pencere/} göstergesi, bağlam içinde {seyirci konumu}, {müdahaleyi askıya alan mesafe} ve {etik eşik} gibi *gizil anlambirimcikler* kazanır.

Recanati'nin *bağlamsal modülasyon* (modulation contextuelle) anlayışıyla ifade edilecek olursa, "pencere" göstergesinin *anlambirimi* roman boyunca sabit kalmaz; metnin etik bağlamı içinde genişler ve dönüşür. Başlangıçta Noel gecesinin ışıklarını, karşı daireleri ve gündelik iç mekânları çerçeveleyen pencere, cinayet sahnesinden sonra artık masum bir görme aracı olmaktan çıkar. Aynı gösterge, bu kez {tehlikeli bilgi}, {tanıklık yükü}, {müdahalesizlik} ve {seyirci suçluluğu} değerleriyle modüle edilir. Böylece pencere, estetik mesafe sağlayan bir çerçeveden ahlaki sorumluluğun askıya alınmasını görünür kılan bir eşiğe dönüşür.

Bu yerdeşlikte özellikle önemli olan nokta, pencerenin Andersen'i aynı anda hem yakın hem uzak konuma yerleştirmesidir. Olayı görecek kadar yakındır; fakat müdahale edecek kadar içeride değildir. Bu ara konum, romanın etik gerilimini üretir. Andersen'in bakışı karşı daireye ulaşırken, bulunduğu konum doğrudan bedensel müdahaleyi sınırlar; buna karşılık telefonla ihbarda bulunma olanağı devam eder. Dolayısıyla /pencere/eşik/ yerdeşliği, YERDEŞLİK-I: /TANIKLIK/ ile doğrudan bağlantılıdır; çünkü tanıklık pencere aracılığıyla mümkün olur. Aynı zamanda YERDEŞLİK-II: /EYLEMSİZLİK/ ve YERDEŞLİK-III: /SESSİZLİK/ ile de ilişkilidir; çünkü pencerenin kurduğu mesafe, eylemsizliği ve suskunluğu besleyen mekânsal-etik koşulu hazırlar.

Bu nedenle pencere, romanda yalnızca "bakılan yer" değil, Andersen'in ahlaki konumunun biçimlendiği eşiktir: görmenin sorumluluğa, sorumluluğun ise eyleme dönüşemediği ara alanı temsil eder. Pencere, Andersen'i görmenin ayrıcalığı ile müdahale etmemenin suçluluğu arasında konumlandıran etik bir eşik işlevi görür.

YERDEŞLİK-V: /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ (Entelektüel/Kültürel Kimlik Yerdeşliği):

Çekirdek anlambirimcikler: */okumak/, /düşünmek/, /yorumlamak/, /öğretmek/, /edebiyat/*

Sınıfbirimler: *[AKADEMİK STATÜ], [KÜLTÜREL UZMANLIK], [ESTETİK MESAFE], [EDEBİYAT DÜNYASI]*

Gizil anlambirimcikler: *{kültürün ahlaki kalkan işlevi}, {estetik kaçış}, {entelektüel izolasyon}, {yorumun anlamın yerine geçmesi}*

Öznellik birimleri: *SBJ(+): akademik statü ve kültürel yetkinliğin toplumsal prestijle ilişkilendirildiği bağlamlarda örtük olumlu değerleme; SBJ(−): bu statünün ahlaki eylem üretmekte yetersiz kaldığının açığa çıktığı ve olumlu değerlemenin sorgulandığı bağlamlarda.*

Metinsel örnekler: "*yüksek sosyal statüsüne ve ülkenin en eski üniversitesinde görevli bir edebiyat profesörü olmasına rağmen" (s. 9); "bir edebiyat profesörü için bile" (s. 60); "Büyük Ibsen'i incelemeye vermişti" (s. 72); "edebiyat-profesörü olarak görev almasını sağlayan Ibsen'i" (s. 72); "Henrik Ibsen'in 1880'lerde ve 1890'larda yazdığı dramları tanıtırken…" (s. 72)*

YERDEŞLİK-V, Andersen'in kendisini kültür, edebiyat ve akademik statü üzerinden kuran özne konumunu görünür kılar. Romanın başında geçen "yüksek sosyal statüsüne ve ülkenin en eski üniversitesinde görevli bir edebiyat profesörü olmasına rağmen" ifadesinde, akademik statü toplumsal bakımdan olumlu bir değer taşırken "olmasına rağmen" yapısı bu değerin etik yeterlilikle örtüşmediğini belirginleştirir. Dolayısıyla söz konusu olumlu değerleme, doğrudan Andersen'in öz-değerlendirmesi ya da anlatıcının koşulsuz onayı olarak yorumlanamaz. Anlatıcı söyleminde akademik statü ile ahlaki eylemsizlik arasında kurulan karşıtlık, bu değerin ironik biçimde sorgulanmasına da olanak tanır. Bu nedenle [AKADEMİK STATÜ], [KÜLTÜREL UZMANLIK] ve [EDEBİYAT DÜNYASI] *sınıfbirimleri*, /entelektüel kimlik/ yerdeşliğinin temel örgütleyicileri olarak belirir.

Ancak roman ilerledikçe bu yerdeşlik tersine döner. Andersen'in edebiyat bilgisi, yorumlama alışkanlığı ve kültürel birikimi, cinayet karşısında ahlaki eylem üretmez; tam tersine, eylemin yerine yorumun, sorumluluğun yerine estetik mesafenin geçmesine yol açar. Bu noktada /düşünmek/, /yorumlamak/ ve /edebiyat/ *çekirdek anlambirimcikleri*, {estetik kaçış}, {entelektüel izolasyon} ve {kültürün ahlaki kalkan işlevi} gibi *gizil anlambirimciklerle* yüklenir. Böylece entelektüel kimlik başlangıçta özneye üstünlük ve mesafe sağlayan bir kültürel sermaye iken, cinayet sahnesinden sonra onun etik yetersizliğini görünür kılan bir göstergeye dönüşür.

İbsen ve Norveç edebiyatına yapılan göndermeler, bu dönüşümü somutlaştırır. Andersen'in "Büyük Ibsen" üzerine çalışması ve Ibsen'in dramlarını öğrencilere tanıtırken "tüm hayal gücünü ve entelektüel becerisini" kullanması, onun estetik ve kültürel yorum alanındaki yetkinliğini ortaya koyar. Ancak bu yetkinlik, karşı karşıya kaldığı somut etik durumda eyleme dönüşmez. Böylece [ESTETİK MESAFE] *sınıfbirimi*, SBJ(+) ekseninden SBJ(−) eksenine kayar: kültürel uzmanlık artık bir üstünlük değil, ahlaki eylemi geciktiren ve özneyi kendi yorum dünyasına kapatan bir mesafe mekanizması hâline gelir.

Bu yapı Bauman'ın *Ahlaki Duyarsızlaştırma/Duyarsızlaşma* kavramıyla ilişkilendirilebilir. Andersen'in durumunda kültür, edebiyat ve estetik yorumlama, cinayeti doğrudan bir ahlaki çağrı olarak karşılamak yerine onu düşünsel, yorumlanabilir ve ertelenebilir bir meseleye dönüştürür. Dolayısıyla /entelektüel kimlik/ yerdeşliği, kültürel sermayenin etik sorumluluğu garanti etmediğini; aksine kimi durumlarda sorumluluğu askıya alan bir tampon işlevi görebildiğini gösterir.

Bu nedenle YERDEŞLİK-V, önceki dört yerdeşlikle gerilimli bir ilişki içindedir. /Tanıklık/ Andersen'i bilgi ve sorumluluk alanına sokar; /eylemsizlik/ bu sorumluluğun edime dönüşemediğini gösterir; /sessizlik/ bu başarısızlığın söylemsel biçimini kurar; /pencere-eşik/ ise bu sürecin mekânsal ve estetik çerçevesini oluşturur. /entelektüel kimlik/ yerdeşliği ise bütün bu zincirin üstünde, kültürel birikimin ahlaki eyleme dönüşüp dönüşemeyeceğini sorgulayan eleştirel düzlem olarak işlev görür.

2.3. Yananlamsal (Konotatif) Yerdeşlikler: Gizil Anlambirimcik ve Öznellik Birimi Analizi

Konotatif yerdeşlikler, *düzanlamsal yerdeşliklerden* türeyen; ancak bağlamsal, kültürel ve öznel yorum süreçlerine daha güçlü biçimde bağlı olan anlam katmanlarıdır. Rastier'nin yorumlayıcı anlambiliminde bağlamda etkinleşen anlambirimcikler, özellikle *bağlamsal/ilişkilenen sème*'ler (*sèmes afférents*) aracılığıyla, metindeki düzanlamsal öğelerin yananlamsal katmanlara açılmasını sağlar (Rastier, 1987). Bu düzeyde anlam, yalnızca yinelenen sözlüksel ya da sınıfbirimsel öğelerden değil, aynı zamanda metnin etkinleştirdiği *gizil anlambirimciklerden* ve öznenin değerleyici konumunu gösteren *öznellik birimlerinden* oluşur. Kerbrat-Orecchioni'nin *öznellik birimi* (*subjectivème*) kavramı da bu ikinci düzeyi açıklamak için işlevseldir; çünkü öznenin duygusal, değerlendirici ve aksiyolojik konumu söylem içinde

belirli dilsel izler aracılığıyla görünür hâle gelir (Kerbrat-Orecchioni, 1980). Aşağıda iki *yananlamsal yerdeşlik*, bunlara bağlı *gizil anlambirimcikler* ve *öznellik birimleri* üzerinden çözümlenmektedir.

YERDEŞLİK-VI: /KÜLTÜREL KAÇIŞ/ (Kültürel/Estetik Kaçış Yerdeşliği):

Çekirdek anlambirimcikler: */yolculuk/, /İtalya/, /güzellik/, /sanat/, /Noel/,/takım elbise/, /zevk/, /kültürel incelik/*

Sınıfbirimler: *[ESTETİK MESAFE], [UZAKLAŞMA], [KÜLTÜREL ANLAM ARAYIŞI], [STATÜSEL GÖRÜNÜRLÜK]*

Gizil anlambirimcikler: *{vicdanın bastırılması}, {ahlaki kaçış}, {coğrafi/kültürel kaçış}, {statüye sığınma}, {estetikleşmiş savunma}*

Öznellik birimleri: *SBJ(+): kısa süreli estetik haz, kültürel incelik ve statü konforu (kırılgan öfori); SBJ(−): bu estetik konforun ahlaki krizi çözmekte yetersiz kalması.*

Metinsel örnekler: *"İtalya seyahatlerinde satın almıştı" (s. 37); "İtalyan malı takım elbiseleri çok severdi" (s. 37); "giydiği zamanlardaysa bundan müthiş zevk alırdı" (s. 37)*

YERDEŞLİK-VI, Andersen'in entelektüel ve kültürel kimliğine ilişkin göstergelerin *yananlamsal düzlemde* bir kaçış stratejisi olarak yorumlanmasını mümkün kılar. İtalya seyahatleri, İtalyan takım elbiseleri ve şık giyinme arzusu *düzanlamsal düzeyde* zevk, statü ve estetik tercih alanına aittir. Bununla birlikte romanın genel etik bağlamı içinde değerlendirildiğinde bu göstergeler, {vicdanın bastırılması}, {statüye sığınma} ve {estetik savunma} gibi *gizil anlambirimciklerle* ilişkilendirilebilir. Bu anlamsal özellikler, /KÜLTÜREL KAÇIŞ/ yerdeşliğinin /SESSİZLİK/ ve /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ yerdeşlikleriyle kurduğu ilişkiler içinde *yananlamsal değer* kazanır. Andersen'in İtalyan takım elbiselerini giydiğinde "müthiş zevk" alması, SBJ(+) düzeyinde olumlu bir duygulanımsal değerleme ortaya koyar. Ancak bu estetik haz, romanın etik bağlamında değerlendirildiğinde, cinayet karşısındaki eylemsizlik ve sessizliğin oluşturduğu açmazı ortadan kaldıran bir çözüm olarak görünmez.

Bu nedenle kültürel/estetik kaçış yerdeşliği, YERDEŞLİK-III: /SESSİZLİK/ ve YERDEŞLİK-V: /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ ile doğrudan ilişkilidir. Sessizlik düzleminde Andersen'in söyleyemediği ve ihbar edemediği şey, kültürel kaçış düzleminde estetik zevk, statü ve incelik aracılığıyla geçici olarak örtülür. Recanati'nin *bağlamsal modülasyon* anlayışıyla söylenecek olursa, "İtalya", "takım elbise" ve "zevk" göstergelerinin *anlambirimleri* roman bağlamında yalnızca estetik tercihi değil, ahlaki rahatsızlığın üzerini örten geçici bir savunma mekanizmasını da içerir. Böylece estetik haz, disforiyi ortadan kaldırmaz; onu yalnızca kısa süreli ve yüzeysel biçimde askıya alır.

YERDEŞLİK-VII: /Kimlik Krizi/ (İki Kimlik Arasındaki Gerilim:

Çekirdek anlambirimcikler: */değişmek/, /tanımak/ (kendini), /yabancılaşmak/, /sarsılmak/, /kendine bakmak/*

Sınıfbirimler: *[ÖZ-İMAJ ÇATIŞMASI], [KÜLTÜREL STATÜ], [AHLAKİ YETERSİZLİK], [ÇÖKÜŞ], [YABANCILAŞMA]*

Gizil anlambirimcikler: *{öznenin çözülmesi}, {etik yetersizlik}, {kimlik kırılması}, {öz-değerlerin olumsuzlanması}*

Öznellik birimleri: *SBJ(−): baskın disfori, öz-yabancılaşma, huzursuzluk, ahlaki yetersizlik; SBJ(+): çok nadir*

ve geçici

Metinsel örnekler: "*Son zamanlarda kendime başka bir gözle bakmaya başladım" (s. 50). "Şimdi anlıyorum ki ufkum hiç de geniş değilmiş ve bunu daha önce fark etmemiş olmak beni şaşırtıyor" (s.50), "Korkuyorum," dedi, "kendi cahilliğimden korkuyorum"(s.51)*

YERDEŞLİK-VII, romanın varoluşsal sürüklenişini ve Andersen'in öz-imajındaki kırılmayı söylem düzeyinde kuran en dinamik *yananlamsal yerdeşliktir*. Burada sorun yalnızca Andersen'in bir cinayete tanık olması değildir; asıl sorun, bu tanıklığın onun kendisi hakkında kurduğu bütün kültürel, akademik ve ahlaki imajı çözüntüye uğratmasıdır. "Son zamanlarda kendime başka bir gözle bakmaya başladım" ifadesi, öznenin kendini artık eski yorum kategorileriyle kavrayamadığını gösterir. Böylece /kendine bakmak/ ve /değişmek/ *anlambirimcikleri*, [ÖZ-İMAJ ÇATIŞMASI] ve [YABANCILAŞMA] *sınıfbirimlerini* etkinleştirir.

Andersen'in öz-imajındaki çözülme, "Şimdi anlıyorum ki ufkum hiç de geniş değilmiş" (Solstad, 1996/2021, s. 50) ve "Korkuyorum, kendi cahilliğimden korkuyorum" (s. 51) ifadelerinde de belirginleşir. Bu bağlamda kendisine başka bir gözle bakmaya başlaması {öz-sorgulama}, entelektüel ufkunun sınırlılığını fark etmesi {entelektüel sınırlılık}, kendi cahilliğinden korkması ise {olumsuz öz-değerlendirme} özellikleriyle ilişkilendirilebilir. Bu özellikler yalnızca söz konusu ifadelerin açık anlamlarıyla değil, Andersen'in entelektüel kimliği ile içinde bulunduğu etik açmaz arasındaki gerilimle de ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Böylece gizil anlambirimcikler, öznenin kendisi hakkında oluşturduğu olumlu imajın sorgulanmasını görünür kılarken, /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ ve /KİMLİK KRİZİ/ yerdeşliklerinin karşılıklı ilişkisi öznenin çözülmesini ve kimlik kırılmasını belirginleştirir.

Bu yerdeşlikte öznellik birimleri belirgin biçimde SBJ(−) ekseninde örgütlenir. Andersen'in daha önce kendisiyle ilişkilendirdiği akademik statü, kültürel incelik ve entelektüel yeterlilik, cinayet karşısında ahlaki eylem üretemediği için değer kaybına uğrar. Bu nedenle YERDEŞLİK-V: /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ ile YERDEŞLİK-VII: /KİMLİK KRİZİ/ arasında doğrudan bir gerilim vardır: birincisi öznenin kendini kurduğu kültürel zemini gösterirken, ikincisi bu zeminin ahlaki kriz karşısında nasıl çözüldüğünü açığa çıkarır.

Kerbrat-Orecchioni'nin *değerleyici öznellik birimleri* açısından bakıldığında, bu yerdeşlik Andersen'in kendi değer sistemini olumsuzlayan bir öz-değerlendirme söylemi üretir. Kendisini kültürel olarak yetkin, yorumlayıcı ve bilinçli bir özne olarak gören Andersen, artık bu kimliğin etik bakımdan yeterli olmadığını sezmeye başlar. Dolayısıyla /kimlik krizi/ yerdeşliği, romanın disforik ekseninin en yoğunlaştığı alanlardan biridir: özne, kendini tanıdığını sanırken, tanıklık ve sessizlik deneyimi sonucunda kendi kimliğine yabancılaşır.

3. İfade Düzeyinde Yerdeşlikler: Biçimbilimsel ve Kipsel Çözümleme

3.1. Kipsel Yinelemeler: Yerdeşliğin Dilbilgisel Taşıyıcıları

Greimas-Rastier çizgisinde yerdeşlik, yalnızca içerik düzeyinde yinelenen anlamsal öğelerle sınırlı değildir; metnin ifade düzeyindeki biçimbilimsel, sözdizimsel ve kipliksel tekrarları da yerdeşlik üretimine katılır. Anlatıda kullanılan olumsuz eylem yapıları, durum bildiren fiiller, süreklilik kipleri ve ertelenmiş edimi gösteren sözdizimsel kalıplar, içerik düzeyindeki /tanıklık/, /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini biçimsel düzeyde destekler. Böylece romanda anlam, yalnızca "ne anlatıldığı" üzerinden değil, "nasıl dilsel olarak tekrarlandığı" üzerinden de kurulur.

3.1.1. Koşul-Sonuç Yapıları ve Geçmişe Yönelik Kiplikler

Bu çalışma romanın Türkçe çevirisindeki söylemsel ve kipliksel yapılanmayı esas aldığından, karşıt-olgusal koşul-sonuç yapıları ile geçmişe yönelik gereklilik ve olanak bildiren biçimler birbirinden ayrılarak değerlendirilmektedir. Türkçe çeviride "-mış olsaydı … -irdi" ve "-saydı/-seydi … -ardı/-mezdi" yapılarında koşulluluk, tekil eylem biçimlerinden değil, koşul ve sonuç tümcelerinin birlikte oluşturduğu ilişkiden doğar. Buna karşılık "-malıydı/-meliydim" geçmişe yönelik gerekliliği, "-ebilirdi" ise geçmişteki olanak veya yeterliği ifade eder. "-ardı/-mezdi" biçimleri de tek başlarına karşıt-olgusallık bildirmez; bağlama göre geçmişteki alışkanlıkları veya varsayımsal bir koşulun sonuçlarını gösterebilir. Bu farklı yapılar, Andersen'in cinayete tanık olduktan sonra gerçekleştirmediği eylemleri başka koşullarda gerçekleştirebileceği eylemlerle karşılaştırması ve eylemsizliğini gerekçelendirmesi bakımından önem taşır. Romanın Türkçe çevirisinde bu kipliksel ve sözdizimsel yapılar, /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini yalnızca içerik düzeyinde değil, ifade düzeyinde de destekler. Romanda bu kipsel alan özellikle Andersen'in cinayete tanık olduktan sonra yapmadığı eylemleri zihninde yeniden kurduğu bölümlerde belirginleşir. Örneğin Türkçe çeviride şu ifadeler aynı karşıt-olgusal kiplik alanını oluşturur:

"Bir soyguna tanık olmuş olsaydı … o an polise telefon etmekte tereddüt etmezdi." "Pencereden dumanların çıktığını görmüş ya da kokusunu almış olsaydı elbette derhal telefona sarılır, itfaiyeyi arardı." "Sokakta birinin fiziksel şiddete maruz kaldığına…tanık olsaydı telefona koşar ve polisi arardı." (Solstad, 1996/2021, s. 19)

Bu örneklerde Türkçe çevirinin "olmuş olsaydı", "görmüş olsaydı" ve "tanık olsaydı" yapıları gerçekleşmemiş alternatif durumları koşul olarak kurarken, "tereddüt etmezdi", "arardı" ve "koşardı" biçimleri bu koşullara bağlı varsayımsal sonuçları ifade eder. Böylece karşıt-olgusallık, tek tek eylem biçimlerinden değil, koşul ve sonuç tümcelerinin oluşturduğu sözdizimsel bütünlükten kaynaklanır. Bu yapılar, [GERÇEKLEŞMEMİŞ EYLEM], [VARSAYIMSAL SORUMLULUK] ve [KARŞIT-OLGUSAL EDİM] sınıfbirimlerinin söylemsel düzeyde yinelenmesini destekler.

Bu kipsel dizinin işlevi yalnızca "başka türlü davranırdı" demek değildir. Asıl önemli nokta, Andersen'in cinayet karşısındaki eylemsizliğini başka olası durumlarla karşılaştırarak meşrulaştırmaya çalışmasıdır. Andersen Soygun, yangın ya da sokak şiddeti gibi örneklerde telefon edeceğini düşünür; fakat tanık olduğu cinayet "telafi edilemez" olduğu için ihbar edemediğini ileri sürer:

"Ne var ki o telafi edilemez bir şeye tanık olmuştu, bu durumda yapabileceği bir şey yoktu. Telefon edip olayı ihbar etmekle durumu düzeltemeyecekti." (Solstad, 1996/2021, s. 19)

Bu nedenle Türkçe çevirideki "-mış olsaydı … -irdi" türündeki karşıt-olgusal koşul-sonuç yapıları ile "-ebilirdi" biçiminin belirttiği geçmişe yönelik olanak, içerik düzeyindeki /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini sözdizimsel ve kipliksel düzeyde destekler. Andersen söylemde sürekli olarak olası eylemleri tasarlar; fakat bu tasarım, asıl eylemin gerçekleşmemiş olduğunu her defasında yeniden görünür kılar. Bu kipsel yapı, daha erken bölümdeki gereklilik/başarısızlık dizisiyle de birleşir:

"Polise telefon etmem gerek" … "ahizeyi bir türlü kaldıramıyordu.", "Telefona doğru yürüdü ama ahizeyi kaldırmadı.", "Ne var ki gidip telefon etmedi.", "Telefon etmeliydim…" "yapmam gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum." (Solstad, 1996/2021, s. 14–15)

Burada "*gerek*", "*-meliydim*" ve "*yapmam gerektiğini biliyorum*" yapıları [YÜKÜMLÜLÜK] *sınıfbirimini***;** "kaldıramıyordu"**,** "kaldırmadı"**,** "telefon etmedi" **ve** "yapamıyorum" yapıları ise [EDİMSEL KETLENME] ve [EYLEM

YOKLUĞU] *sınıfbirimlerini* üretir**.** Böylece romanın ifade düzeyinde kipliksel bir karşıtlık oluşur**:** yükümlülük vardır, fakat edim gerçekleşmez**.**

Bu nedenle Türkçe çevirideki karşıt-olgusal ve gereklilik bildiren kiplikler, Andersen'in ahlaki felcini dilbilgisel düzeyde görünür kılar: söylem eylemi çağırır, fakat çağrılan eylem gerçekleşmediği için kiplik, /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini pekiştiren bir ifade yerdeşliğine dönüşür.

3.1.2. Serbest Dolaylı Söylem: Özne-Anlatıcı Karışımı

Solstad, Andersen'in iç sesini büyük ölçüde serbest dolaylı söylem aracılığıyla aktarır. Bu teknik, anlatıcının sesi ile karakterin kendi kendini gerekçelendiren iç sesi arasındaki sınırı belirsizleştirir. Bu durum anlatı boyunca özellikle Andersen'in ihbar etmemesini gerekçelendirdiği bölümlerde açık biçimde görülür:

"Bir cinayete tanık olmuştu ama bunu ihbar etmemişti. Hayır, ihbar etmemişti. Bunu yapmak aklına gelmemişti ve sebebini de biliyordu." (Solstad, 1996/2021, s. 19)

Bu pasajda anlatıcı üçüncü tekil şahısla konuşuyor gibi görünür; ancak "Hayır, ihbar etmemişti" ve "sebebini de biliyordu" gibi tekrarlar, Andersen'in kendi iç savunusunun anlatı söylemine sızdığını gösterir. Böylece anlatıcı sesi ile karakterin öz-gerekçelendirme söylemi aynı düzlemde birleşir.

Aynı yapı, karşıt-olgusal örneklerle daha da güçlenir:

Bir soyguna tanık olmuş olsaydı […] o an polise telefon etmekte tereddüt etmezdi. […] Pencereden dumanların çıktığını görmüş ya da kokusunu almış olsaydı elbette derhal telefona sarılır, itfaiyeyi arardı. […] Sokakta birinin fiziksel şiddete maruz kaldığına […] tanık olsaydı telefona koşar ve polisi arardı. (Solstad, 1996/2021, s. 19).

Bu cümlelerdeki "-mış olsaydı / -seydi / -ardı / -mezdi" yapıları, Andersen'in kendisini ahlaki olarak temize çıkarma girişimini gösterir. Karakter, cinayet karşısındaki eylemsizliğini başka olası durumlarla karşılaştırarak açıklamaya çalışır: soygun, yangın ya da sokak şiddeti olsaydı arayacağını söyler; fakat cinayet "telafi edilemez" olduğu için ihbar etmeyişini kendi içinde gerekçelendirir.

Burada *öznellik birimleri* özellikle önemlidir. "Elbette", "kuşkusuz", "bu kadar basit işte", "mesele buydu" gibi ifadeler, Andersen'in kendi kendini ikna etme çabasını taşıyan *değerleyici* ve *pekiştirici öznellik birimleri* olarak okunabilir. Bunlar görünürde SBJ(+) bir kesinlik ve rasyonel açıklama havası üretir; fakat bağlamda SBJ(−) eksenine kayar, çünkü onaylanan içerik aslında ahlaki kaçınmayı meşrulaştırmaktadır.

Bu nedenle serbest dolaylı söylem, romanda yalnızca bir anlatım tekniği değildir; Andersen'in etik başarısızlığını söylemsel olarak örgütleyen bir mekanizmadır. Anlatıcı, karakterin iç sesini mesafeli biçimde aktarıyor gibi görünürken aynı zamanda bu iç sesin çelişkilerini de açığa çıkarır. Böylece söylem, öznenin kendini aklama girişimini üretir; fakat aynı anda bu girişimin kırılganlığını ve ahlaki yetersizliğini de görünür kılar.

3.1.3. Zaman ve Süreklilik Belirteçlerinin Yerdeşlik Zinciri

Romanın ifade düzeyinde dikkat çeken bir diğer *yerdeşlik zinciri*, zaman zarfları ve süreklilik bildiren yapılar aracılığıyla kurulur. "*Saatlerce*"**,** "*Hâlâ*"**,** "bir *türlü*" ve "*zaman zaman*" gibi ifadeler [SÜRE], [UZAMA] ve [DEVAMLILIK] *sınıfbirimlerini* taşır. Bu yapılar, içerik düzeyindeki /*eylemsizlik*/ ve /*sessizlik*/ yerdeşlikleriyle doğrudan anlam dayanışması

kurar. Cinayet sonrası sahnede bu süreklilik özellikle belirgindir: "Saatlerce salonda karanlıkta durdu", "Hâlâ geç kalmış sayılmam", "Adam hâlâ içeride miydi acaba?" ve "adam hâlâ içeride" ifadeleri aynı pasajda yinelenerek [SÜRE] ve [UZAMA] sınıfbirimlerini güçlendirir (Solstad, 1996/2021, s. 14)

Bu örneklerde zaman ilerler; fakat öznenin konumu değişmez. "Saatlerce" zarfı, eylemsizliğin niceliksel süresini genişletirken; "hâlâ" göstergesi, hem gecikmiş eylemin hâlâ mümkün olduğu yanılsamasını hem de eylemsizliğin sürmekte olduğunu belirtir. Böylece [SÜRE] ve [UZAMA] *sınıfbirimleri*, [BEDENSEL EYLEMSİZLİK] ve [EDİMSEL KETLENME] *sınıfbirimleriyle* birleşir.

Aynı süreklilik daha sonra Bernt'e açılamama sahnesinde de görülür. "Konuya bir türlü girilemedi" (s. 20) ve "o replik bir türlü tezahür edemiyordu" (s. 20) ifadeleri, Andersen'in söylemsel olarak da ketlendiğini gösterir. Bu ifadelerdeki "bir türlü" yapısı, yalnızca zamanın uzamasını değil, açıklama ediminin sürekli ertelenmesini de gösterir. Andersen, Bernt'e tanıklığını açıklama eşiğine yaklaşır; ancak söz konusu özel konuşmada açıklama edimi gerçekleşmez. Bu durum [EDİMSEL KETLENME] sınıfbirimini doğrudan etkinleştirirken [İHBARIN ASKIYA ALINMASI] sınıfbirimiyle, Andersen'in daha önce polise bildirimde bulunmaması üzerinden kurulan anlamsal süreklilik aracılığıyla ilişkilendirilir.

Sonuç olarak, zaman zarfları ve süreklilik belirteçleri romanda yalnızca zamansal akışı belirtmez; öznenin eylemsizliğini uzatan ve yoğunlaştıran bir *ifade yerdeşliği* kurar. Zaman ilerledikçe eylem gerçekleşmez; tam tersine, gecikme etik ağırlık kazanır. Bu yüzden süreklilik belirteçleri, /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini biçimsel düzeyde pekiştirir.

3.2. Edimselleştirme (Performativisation) ve Betiselleştirme (Figurativisation)

Romanda öznenin etik açmazını görünür kılan söylemsel göstergeler, *edimselleştirme* (performativisation) ve *betiselleştirme* (figurativisation) olmak üzere iki düzeyde ele alınabilir. Parret'nin öznelliğin söylemde kuruluşuna ilişkin yaklaşımından hareketle Kıran'ın (2014) ele aldığı edimselleştirme, öznenin duygu, tutum ve kipliksel konumunun söylemde belirginleşmesiyle ilişkilidir. Solstad'ın anlatısında "Bernt'e söyleyemedim" ve "her şeyi itiraf edemediğimi biliyorum" ifadeleri, Andersen'in tanıklığını dile getirme isteği ile bunu gerçekleştiremeyişi arasındaki gerilimi ortaya koyar. "Gidip telefon etmedi" ifadesi ise bu söylemsel ketlenmenin ihbar ediminin gerçekleşmemesiyle kurduğu ilişkiyi anlatı düzeyinde görünür kılar. Böylece öznenin bildiği ve gerçekleştirmesi gerektiğini kabul ettiği eylem, söylemde sürekli gündeme gelmesine karşın gerçekleşmez. Betiselleştirme ise bu etik açmazın somut figürler aracılığıyla kurulmasını sağlar. Romanda "ışıkları yanan pencereler" (Solstad, 1996/2021, s. 12) ve "perdeleri kapalı pencere" (s. 15) ifadeleri, pencere ve perde betilerinin görünürlük ile gizlenme arasındaki ilişkinin kurulmasına nasıl katıldığını göstermektedir. Pencere betisi /eşik/ değerini, perde betisi ise /gizlenme/ değerini somutlaştırırken ışık-karanlık karşıtlığı, /bilgi/, /tanıklık/ ve /ahlaki belirsizlik/ alanlarını düzenleyen betisel bir yapı olarak işlev görür. Bu iki düzey birlikte, Andersen'in tanıklığı ile eylemsizliği arasındaki gerilimi söylemsel ve betisel düzlemlerde görünür kılar.

4. Tutku ve Değer Ekseni

4.1. Öfori / Disfori Ekseni

Greimas ve Fontanille'in (1991) tutku göstergebilimi çerçevesinde anlamsal evren, olumlu ve olumsuz değerlenme kutupları arasında örgütlenir: *öfori* (euphorie, olumlu değer yönelimi) ve *disfori* (*dysphorie*, olumsuz değer yönelimi). Anlatı boyunca değer ekseni büyük ölçüde disfori yönünde yapılanır. Öfori anlatıda yalnızca tanıklık öncesi Noel ritüeli, kültürel gündelik yaşam ve estetik haz alanları gibi kısa süreli ve kırılgan bağlamlarda görünür. Ancak cinayet sahnesiyle

birlikte bu öforik düzen kesintiye uğrar; anlatı suçluluk, eylemsizlik, sessizlik ve öz-yabancılaşma eksenine döner.

Bu nedenle romandaki öfori kalıcı bir değer alanı oluşturmaz; daha çok disforiyi geçici olarak örten kırılgan bir yüzey işlevi görür. Andersen'in kültürel dünyası, Noel gecesinin ürettiği ahlaki sarsıntıyı örtbas edemez. Cinayete tanık olması, yalnızca dışsal bir olaya şahitlik etmesi anlamına gelmez; aynı zamanda kendi öz-imajının, kültürel güveninin ve ahlaki tutarlılık iddiasının çözülmesine yol açar.

Baskın disfori üç kaynaktan beslenir. Birincisi suçluluk disforisidir: Andersen "Bir cinayete tanık olmuştu ama bunu ihbar etmemişti" (Solstad, 1996/2021, s. 19). Bu durum daha sonra onun vicdani ve etik sıkışmasının temel kaynağı hâline gelir. İkincisi kimlik disforisidir: Andersen'in "Son zamanlarda kendime başka bir gözle bakmaya başladım" (s. 50) biçimindeki öz-değerlendirmesi, artık kendisini eski entelektüel güven içinde kavrayamadığını gösterir. Üçüncüsü ise zaman disforisidir: 3.1.3. bölümünde incelenen "saatlerce" ve "hâlâ" gibi zaman ve süreklilik belirteçleri, eylem zamanının sürekli ertelenerek ağırlaştığını gösterir. Böylece zaman ilerledikçe müdahale olanağı azalır; gecikme, disforik bir etik yük hâline gelir.

4.2. Kiplik Programı: İstemek/Yapabilmek/Zorunda Olmak/ Bilmek

Greimasçı kiplik çözümlemesinde bir öznenin eylem programı, *istemek* (vouloir), *yapabilmek* (pouvoir), *zorunda olmak/ gerekmek* (devoir) ve *bilmek* (savoir) kiplikleri arasındaki ilişkiler üzerinden incelenir (Greimas ve Courtés, 1979). Profesör Andersen'in Gecesi'nde bu kiplikler arasındaki gerilim, öznenin tanıklığını ihbar edimine dönüştürememesinde belirginleşir. Bilmek kipliği romanda güçlüdür. Andersen gördüğü olayın bir cinayet olduğunu bilmektedir ve bu bilgi onun için ahlaki bir sorumluluk doğurur. "Ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" (s. 15) ifadesi, tanıklık bilgisi ile gerçekleşmeyen edim arasındaki ayrımı açık biçimde ortaya koyar. Yapabilmek kipliği ise daha karmaşık bir görünüm sergiler. Andersen'in telefona erişimini engelleyen dışsal bir koşul bulunmaz. "Telefona doğru yürüdü ama ahizeyi kaldırmadı" (s. 14) ifadesi, fiziksel olanağın varlığını ve ihbar ediminin gerçekleşmediğini gösterir. Bununla birlikte, "yapmam gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum" (s. 15) sözü, öznenin kendi edimsel yeterliğine ilişkin olumsuz değerlendirmesini ortaya koyar. Dolayısıyla fiziksel erişimin varlığı, yapabilmek kipliğinin bütün koşullarıyla gerçekleştiği anlamına gelmez. Zorunda olmak/gerekmek kipliği ise metinde açıkça belirir. Andersen'in "Polise telefon etmem gerek", "bunu haber vermeliyim" ve "Telefon etmeliydim" ifadeleri, ahlaki yükümlülüğün özne tarafından tanındığını gösterir. Ancak bu yükümlülük edime dönüşmez; söylemde yinelenerek öznenin etik açmazını derinleştirir. İstemek kipliği, anlatının ilerleyen bölümlerinde daha belirgin bir gerilim kazanır. Andersen'in "Bütün bunları biliyorum, kabul etmiyorum da diyemem ama aynı zamanda onu ihbar da edemem" sözleri, bilme ve kabul etme ile eyleme geçememe arasındaki ayrımı sürdürür. Bununla birlikte, katili ihbar etme düşüncesinin içini kaldırdığını belirtmesi, ihbar karşısındaki duygusal direncini görünür kılar. Bu nedenle isteme kipliği, yalnızca yapamama bildiriminden hareketle olumsuzlanmış sayılmaz; anlatı bağlamında yükümlülükle çatışan bir yönelim olarak değerlendirilir. Böylece romanın kipliksel gerilimi, bilginin ve tanınan yükümlülüğün varlığına rağmen ihbar ediminin gerçekleşmemesi çevresinde kurulur.

Andersen'in kipliksel konumu Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. *Andersen'in Kiplik Programının Çöküşü*

Kiplik	Durum	Metinsel Kanıt
savoir (bilmek)	Tanıklık bilgisi açık	"Ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" (s. 15)
pouvoir (yapabilmek)	Fiziksel erişim var; özne yapamama bildiriyor	"Telefona doğru yürüdü ama ahizeyi kaldırmadı" (s. 14)
devoir (zorunda olmak)	Yükümlülük tanınıyor; edime dönüşmüyor	"Polise telefon etmem gerek" (s.14); "Telefon etmeliydim"; "yapmam gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum" (s.15)
vouloir (istemek)	Kesin yokluk değil; ihbara yönelik çatışmalı yönelim	"Bütün bunları biliyorum… ama aynı zamanda onu ihbar da edemem"; "O zaman da edememiştim, şimdi de edemem" (s. 65)
EYLEM PROGRAMI	**İhbar edimi gerçekleşmiyor**	**Bilgi ve yükümlülük tanınmaktadır; fiziksel erişime rağmen özne yapamama bildirmektedir. İsteme kipliği ise ihbara yönelik duygusal direnç ile yükümlülük arasında çatışmalı bir görünüm sergilemektedir.**

Andersen cinayete tanık olduğunu bilir ve ihbar yükümlülüğünü kabul eder; ancak fiziksel telefon erişimine rağmen yapamadığını dile getirir ve ihbar edimini gerçekleştirmez. Bu kipliksel gerilim, romanın /tanıklık/, /eylemsizlik/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerini birbirine bağlayan temel göstergebilimsel mekanizmasını oluşturur.

4.3. İkili Karşıtlıklar ve Göstergebilimsel Dörtgen

Greimas'ın *göstergebilimsel karesi* (*carré sémiotique*), iki temel karşıt terim arasındaki anlam ilişkilerini yalnızca basit bir karşıtlık olarak değil; karşıtlık, çelişki ve içerme ilişkileriyle birlikte düşünmeyi mümkün kılar (Greimas & Courtés, 1979). *Profesör Andersen'in Gecesi*'nde temel anlamsal gerilim, */eylem/* ile */eylemsizlik/* arasındaki karşıtlık etrafında örgütlenir. Ancak bu karşıtlık tek başına fiziksel bir hareket/hareketsizlik ayrımı değildir; tanıklık, sorumluluk, susma, kültürel kimlik ve ahlaki yükümlülük alanlarını da içine alan daha geniş bir etik yapının merkezinde yer alır.

Önceki bölümlerde belirlenen anlambirimcikler ve yerdeşlikler arasındaki ilişkilerden hareketle, romanda karşıtlık ve anlatısal gerilim biçiminde örgütlenen dört temel anlamsal eksen belirlenebilir:

1. *Eylem ↔ Eylemsizlik:* Andersen'in polisi araması, ihbar etmesi ya da müdahale etmesi beklenirken eyleme geçmemesiyle kurulan temel karşıtlıktır.

2. *Görme ↔ İfşa etme:* Andersen görür ve bilir; ancak gördüğünü kamusal alana taşımaz. Böylece *Bilmek* kipliği ile *eylem programı* arasındaki bağ kopar.

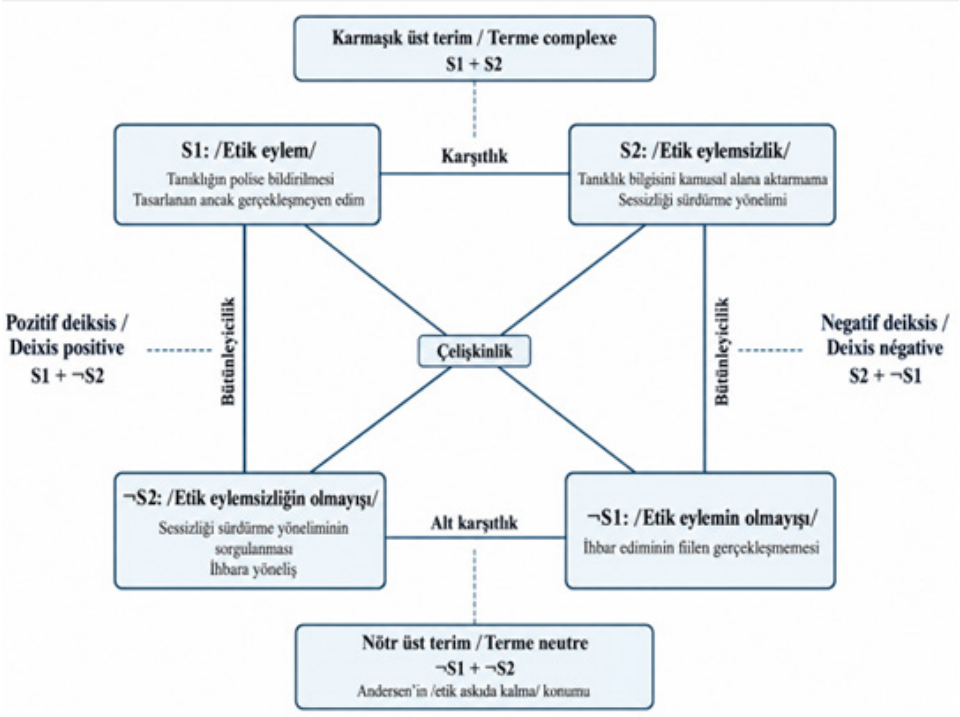
3. *Kültürel kimlik ↔ Ahlaki kimlik:* Andersen'in edebiyat profesörü olarak sahip olduğu entelektüel/kültürel statü, etik sorumluluğu yerine getirmesini güvence altına almaz. Tam tersine, kültürel kimlik kimi anlarda ahlaki yükümlülüğün ertelenmesini mümkün kılan bir mesafe mekanizmasına dönüşür.

4. *Yaşam ↔ Ölüm:* Cinayete kurban giden kadının ölümü, Andersen'in gözünde hemen kamusal, yas tutulabilir ve müdahale edilmesi gereken bir etik gerçekliğe dönüşmez. Bu durum, Butler'ın (2004) "*yas tutulabilir hayat*" kavramı ile bir değer asimetrisi üretir.

Bu karşıtlıkların oluşturduğu anlamsal ağ, romanın söylemsel mantığını belirler. Özellikle *kültürel kimlik* ile *ahlaki kimlik* arasındaki gerilim, Andersen'in trajik konumunu görünür kılar: kültürel sermaye, ahlaki eylemi garanti etmez; hatta bazı durumlarda sorumluluğun ertelenmesine hizmet eden bir sığınak hâline gelir. Andersen, cinayeti gördüğü ve ne yapması gerektiğini bildiği hâlde, bu bilgiyi eyleme dönüştüremez. Böylece özne, /eylem/ ile /eylemsizlik/ arasında açık bir tercih yapmaktan çok, etik bakımdan askıda kalmış bir ara konuma yerleşir. Tablo 2'de kavramsal olarak konumlandırılan etik eylem/eylemsizlik karşıtlığı, Şekil 1'de göstergebilimsel kare biçiminde görselleştirilmektedir.

Tablo 2. *Sorumluluğun Askıya Alınışının Göstergebilimsel Karede Temsili*

GÖSTERGEBİLİMSEL KONUM	ROMANDAKİ KARŞILIĞI
S1: /Etik eylem/	Tanıklığın ihbar yoluyla kamusal sorumluluğa dönüştürülmesi
S2: /Etik eylemsizlik/	Tanıklık bilgisini kamusal alana aktarmama ve sessizliği sürdürme yönelimi
~S1: /Etik eylemin olmayışı/	Yapması gerekeni yapmamak, edimi askıya almak. İhbar ediminin fiilen yerine getirilmemesi
~S2: /Etik Eylemsizliğin olmayışı/	Sessizliği sürdürme yöneliminin sorgulanması ve ihbar etmeye yöneliş

Şekil 1. *Andersen'in Etik Askıda Kalma Durumunu Gösteren Göstergebilimsel Dörtgen*

Not: Şekil Yazar tarafından, Greimas ve Courtés'nin (1979) göstergebilimsel kare modeli ve çalışmada gerçekleştirilen

anlambirimcik ve yerdeşlik çözümlemesi temel alınarak oluşturulmuştur.

Göstergebilimsel dörtgen açısından bakıldığında, *Profesör Andersen'in Gecesi*'nde temel karşıtlık /etik eylem/ ile /etik eylemsizlik/ arasında kurulmaktadır. /Etik eylem/ kutbu, Andersen'in polisi araması, cinayeti bildirmesi ve tanıklığını kamusal sorumluluk alanına taşıması gereken konumu temsil ederken; /etik eylemsizlik/ kutbu, susma, bekleme ve ihbarı ertelemenin ötesinde, tanıklık bilgisinin kamusal alana aktarılmamasına yönelik tutumun sürdürülmesiyle belirginleşir. Bu bakımdan YERDEŞLİK-II'de saptanan [EYLEM YOKLUĞU] sınıfbirimi ile YERDEŞLİK-III'te belirlenen [BİLİNÇLİ SUSMA] sınıfbirimi, birbirleriyle ilişkili olmakla birlikte aynı anlamsal değere karşılık gelmez. Ancak romanın etik gerilimi bu temel karşıtlıkla sınırlı değildir. Andersen, /etik eylem/ konumuna geçemez; çünkü yapması gerektiğini kabul ettiği ihbar edimini gerçekleştiremez. Bu durum /etik eylemin olmayışı/ olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, "Polise telefon etmemem çok garip" ve "ben polise bildirmiş olayım" (s. 14) ifadeleri, öznenin sessizliğini sorguladığını ve bu durumu başlangıçta kesin bir tutum olarak benimseyemediğini gösterir. Bu söylemsel yöneliş, /etik eylemsizliğin olmayışı/ konumuyla ilişkilendirilebilir. Suçluluk, huzursuzluk ve öz-yabancılaşma ise eylemsizliğin mantıksal olumsuzu değil, öznenin içinde bulunduğu etik açmaza eşlik eden disforik değerlerdir. Böylece Andersen'in cinayeti izleyen ilk aşamadaki konumu, eylem ile eylemsizlik arasındaki açık bir tercihten çok, /etik eylemin olmayışı/ ile /etik eylemsizliğin olmayışı/ arasındaki alt karşıtlık alanında belirir. Bu alan, romanın nötr üst terimi olarak /etik askıda kalma/ biçiminde adlandırılabilir. Pozitif deiksis, /etik eylem/ ile /etik eylemsizliğin olmayışı/ ekseninde sorumluluğun üstlenilmesine yönelik anlamsal ilişkiyi; negatif deiksis ise /etik eylemsizlik/ ile /etik eylemin olmayışı/ ekseninde sorumluluktan kaçışı gösterir. Andersen sorumluluğunu kabul etmekle birlikte /etik eylem/ konumuna geçemez; anlatının ilerleyen bölümlerinde ihbar düşüncesine karşı geliştirdiği dirençle negatif deiksisin çekim alanına yaklaşır, fakat burada da istikrarlı bir özne konumu kuramaz. Bu nedenle romanın göstergebilimsel mantığı, bilginin sorumluluğa, sorumluluğun eyleme ve eylemsizliğin huzura dönüşemediği bir kipliksel ve etik askıda kalma yapısı üzerine kuruludur.

5. Levinasçı Etik Bağlamında Yorum: Öteki'nin Yüzü ve Sessizliğin Etiği

5.1. Yüzün Talebi: Levinas ile Okumak

Levinas'ın etik felsefesinde *yüz* (le visage), özne ile Öteki arasındaki ilişkinin asimetrik biçimde kurulduğu temel karşılaşma alanıdır. Yüz, yalnızca algısal bir nesne değildir; tersine, "öldürmeyeceksin" buyruğunu varlığında taşıyan ve özneyi sorumluluğa çağıran bir ifşa (*épiphanie*) biçimidir (Levinas, 1961). Levinas'a göre Öteki'nin kırılganlığı ne kadar belirginse, öznenin sorumluluğu da o ölçüde karşılıksız ve sonsuzdur. Bu kuramsal çerçeve, yukarıda göstergebilimsel çözümlemede saptanan Yerdeşlik-I**:** /tanıklık/ ve Yerdeşlik-IV**:** /pencere-eşik/ bulguları üzerinden anlatıda somutluk kazanır. Andersen'in *Öteki* ile karşılaşması, dolaysız bir yüz yüze temas olarak değil, pencerenin aracılık ettiği çerçevelenmiş bir görme ilişkisi olarak gerçekleşir; bu nedenle tanıklık, daha en başından görsel erişim ile fiziksel/etik mesafe arasındaki gerilim içinde kurulur.

Andersen *Öteki'ni* önce "pencerenin önünde durmuş" bir figür olarak görür; ardından "hareketsiz kalan gövdesinin yavaşça yere yığıldığını" görerek olaya tanık olur (Solstad, 1996/2021, s. 13). Bu sahne, /Tanıklık/ yerdeşliğinin görsel zeminini kurarken, aynı zamanda /pencere-eşik/ yerdeşliğinin [FİZİKSEL SINIR] ve [GÖRSEL ERİŞİM] sınıfbirimlerini etkinleştirir. Andersen görür; fakat gördüğü ve tanıklık ettiği şiddet sahnesine bedensel olarak dâhil olamaz. Pencere, Öteki'nin kırılganlığını görünür kılar, ancak bu görünürlüğü etik eyleme dönüşmesini zorlaştıran bir mesafe içine yerleştirir. Dolayısıyla anlatıda Levinasçı anlamda doğrudan bir yüz yüze karşılaşma değil, pencere tarafından dolayımlanmış bir tanıklık sahnesi vardır. Bu nedenle etik talep, yüzün dolaysız hitabından değil, görülmüş olan kırılganlığın Andersen'in bilincinde yarattığı sorumluluk imkânından doğar. Andersen'in etik başarısızlığı ise, Öteki'nin kırılganlığının görünür

olmamasından ya da bu kırılganlık ile karşılaşmamasından değil, bu tanıklığın doğurduğu sorumluluk talebinin eyleme dönüştürülememesinden kaynaklanır. "Ama gözlerimle gördüm" ve "bir cinayete tanık oldum"(s.14) ifadeleri, *Bilgi* kipliğinin varlığını açık biçimde ortaya koyar. Fakat aynı pasajda "Polise telefon etmem gerek" düşüncesine rağmen ahizeyi kaldıramaması, /tanıklık/ yerdeşliğinin /eylemsizlik-felç/ yerdeşliğine bağlandığını gösterir. Levinasçı etik açısından bakıldığında, bu tanıklığın talebi Andersen'in bilincine ulaşır; ancak özne bu talebi etik bir eylem programına bağlayamaz. Böylece anlatı, Levinas'ın sonsuz sorumluluk düşüncesini doğrudan gerçekleştirmekten çok, onun sınırını görünür kılar: Öteki'nin kırılganlığı görünür olur, fakat pencere, mesafe, korku ve öz-gerekçelendirme içinde etik cevaba dönüşemez.

5.2. Ahlaki Duyarsızlaştırma (*Adiaphorization)* ve Estetik Mesafe: Bauman ile Okumak

Bauman'ın *Postmodern Ethics*'te geliştirdiği *Ahlaki Duyarsızlaştırma (adiaphorization)* kavramı, belirli eylemlerin ve ilişkilerin ahlaki değerlendirme alanının dışına çıkarılması sürecini tanımlar. Bauman'a göre modern kurumlar, uzmanlaşma, kültürel kimlik ve bürokratik akıl aracılığıyla bazı eylemleri ahlaki bakımdan "alakasız" ya da "tarafsız" hâle getirebilir (Bauman, 1993, s. 125–130). Bu kavram, göstergebilimsel çözümlemenin ortaya koyduğu YERDEŞLİK-III: /SESSİZLİK/ ve **Y**ERDEŞLİK-V: /ENTELEKTÜEL KİMLİK/ bulgularıyla anlatıda somutlaşır. Andersen'in sessizliği yalnızca korku ya da şaşkınlığın bir sonucu değildir; aynı zamanda sorumluluğun kendi alanının dışına itilmesiyle oluşan söylemsel bir stratejidir de.

Cinayet sonrasında Andersen'in iç konuşması, etik sorumluluğun nasıl askıya alındığını ve öznenin eylem alanının nasıl dışına itildiğini açıkça gösterir. "Ne söyleyeceğim ben şimdi" diye düşünmesi, ihbar edimini daha baştan söylemsel bir sorun hâline getirir; ardından "Telefon etmemem çok garip" demesine rağmen "gidip telefon etmedi" ifadesi, eylemin sürekli ertelendiğini gösterir (Solstad, 1996/2021, s. 14). Bu noktada /sessizlik/ yerdeşliği [İHBARIN ASKIYA ALINMASI], [İLETİŞİMSİZLİK] ve [BİLİNÇLİ SUSMA] sınıfbirimleri üzerinden Bauman'ın *Ahlaki Duyarsızlaştırma* mekanizmasıyla birleşir: etik sorumluluk, dile getirilemeyen ve dolayısıyla ertelenen bir "mesele"ye dönüşür.

Bu mekanizma Andersen'in entelektüel kimliğiyle de pekişir. Romanın başında onun "yüksek sosyal statüsü" ve "edebiyat profesörü" oluşu vurgulanır; bu kimlik toplumsal düzlemde olumlu bir değer taşımakla birlikte, anlatısal bağlamda etik yeterlilikle ilişkisinin sorgulanması nedeniyle söz konusu değerleme koşulsuz bir SBJ(+) konumuna indirgenemez. Ancak cinayet sonrasında bu kültürel kimlik, ahlaki eylemi güvence altına almaz. Tam tersine, yorumlama, gerekçelendirme ve estetik mesafe koyma eğilimleri sorumluluğun ertelenmesine hizmet eder. Böylece /entelektüel kimlik/ yerdeşliğinde saptanan [AKADEMİK STATÜ], [KÜLTÜREL UZMANLIK] ve [ESTETİK MESAFE] sınıfbirimleri, Bauman'ın *Ahlaki Duyarsızlaştırma* kavramı üzerinden anlamsal işlev kazanır: kültürel sermaye, etik duyarlılığı derinleştirmek yerine, sorumluluğu askıya alan kırılgan bir kalkan hâline gelir.

Bauman sorumluluğun nasıl askıya alınabildiğine odaklanırken, Butler bir hayatın ahlaki olarak tanınmasının koşullarını tartışır.

5.3. Yas Tutulabilir Hayatlar: Butler ile Okumak

Butler, *Precarious Life*'ta hangi hayatların yas tutulabilir, kırılgan ve korunmaya değer olarak çerçevelendiğini; hangi hayatların ise bu tanınma alanının dışında bırakıldığını sorgular. Ona göre yas tutulabilirlik, yalnızca ölümden sonra ortaya çıkan bir duygu değil, bir hayatın baştan değerli, kayıp olarak tanınabilir ve korunmaya layık olup olmadığıyla ilgilidir (Butler, 2004, s.32). Bu çerçeve, anlatıda özellikle Yerdeşlik-IV: /pencere-eşik/ ve Yerdeşlik-I: /taniklik/ bulgularıyla anlam kazanmaktadır. Çünkü öldürülen kadın görünürdür; fakat tam anlamıyla tanınan, adıyla ve sesiyle etik dünyaya

dâhil edilen bir özne değildir.

Kadın, anlatıda önce pencerenin öte yanında beliren bir figür olarak kurulur; "pencerenin önünde durmuş" hâlde görülür, sonra da Andersen "hareketsiz kalan gövdesinin yavaşça yere yığıldığını" görür (Solstad, 1996/2021, s.13). Bu görünürlük, Butler'ın anlamıyla doğrudan yas tutulabilirlik üretmez. Kadının adı, geçmişi, sesi ve öznel dünyası belirginleşmez; o daha çok Andersen'in bakış alanında beliren, düşen ve kaybolan bir figür olarak kalır. Bu nedenle romanda görme vardır, fakat tanıma eksiktir; tanıklık vardır, fakat yas ve sorumluluk tam olarak kurulamaz.

Bu eksiklik, /eylemsizlik-felç/ ve /sessizlik/ yerdeşliklerinin etik anlamını derinleştirir. Andersen'in donması yalnızca bedensel bir tepki değildir; kurbanın hayatını müdahale gerektiren, yas tutulabilir ve etik olarak çağırıcı bir hayat olarak tam anlamıyla tanıyamamasının söylemsel sonucudur. Daha sonra Andersen'in "Son zamanlarda kendime başka bir gözle bakmaya başladım"(s.50) demesi ve ardından kendi ufkunun geniş olmadığını fark etmesi (s.49-50), cinayetin onda öncelikle *Öteki'nin* kaybından çok kendi öz-imajının çözülüşü üzerinden işlendiğini gösterir. Böylece Butler'ın çerçevesi, romandaki disforinin neden kurbanın yasından çok Andersen'in kimlik kırılması etrafında örgütlendiğini açıklamaya yardımcı olur. Bu nedenle kurbanın ölümü, Andersen'in bilincinde öncelikle Öteki'ne yönelen bir yas ya da sorumluluk deneyimi olarak değil, kendi ahlaki ve entelektüel kimliğinin çözülüşünü tetikleyen bir sarsıntı olarak işlev görür.

Kırılganlığın tanınmasıyla ilgili bu tartışma, Öteki'nin talebinin özne üzerinde doğurduğu sorumluluk sorunuyla da ilişkilendirilebilir.

5.4. Sonsuz Talebin İflası: Critchley ile Okumak

Critchley, *Infinitely Demanding*'de Levinasçı sonsuz sorumluluk düşüncesini siyasal etik bağlamında yeniden yorumlar. Ona göre etik talep, özneyi hiçbir zaman bütünüyle karşılayamayacağı bir sorumlulukla karşı karşıya bırakır; etik yaşam ise bu başarısızlığa rağmen talebin ağırlığından kaçmama ve sorumluluğu sürdürme çabasıdır. (Critchley, 2007, s. 40–42). Bu yaklaşım, romandaki *kiplik programının çöküşü* ve **Yerdeşlik-II:** /eylemsizlik-felç/ bulgularıyla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanır. Andersen cinayete tanık olduğunu bilir ve ihbar yükümlülüğünü kabul eder; ancak telefona fiziksel erişiminin bulunmasına rağmen yapamadığını dile getirir ve ihbar edimini gerçekleştirmez.

Anlatı boyunca kipliksel (modal) çöküş açık biçimde izlenir. Andersen "Polise telefon etmem gerek" diye düşünür; telefona doğru yürür, fakat ahizeyi kaldırmaz. Daha sonra "ve ben bunu biliyorum ama hiçbir şey yapmıyorum" (Solstad, 1996/2021, s. 15) der; "yapmam gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum" (s. 15) ifadesiyle de yükümlülüğünü kabul etmesine karşın ihbar edimini gerçekleştiremediğini belirtir. Bu söylem, Bilmek ve Zorunda Olmak kipliklerinin varlığına rağmen öznenin yapamama bildiriminde bulunduğunu gösterir; ancak Yapmayı İstemek (vouloir-faire) kipliğinin yokluğunu kesinleştirmez. Critchley'nin etik talep anlayışı açısından bakıldığında, sorumluluğun tanınması ile bu sorumluluğun somut bir edime dönüşmesi arasındaki gerilim, Andersen'in etik açmazını belirginleştirir. Etik talebin karşılanamaması, tek başına bu talepten bilinçli olarak kaçınıldığı anlamına gelmez. Bununla birlikte, anlatının ilerleyen bölümlerinde belirginleşen ihbara yönelik direnç ve kültürel kaçış göstergeleri, Andersen'in eylemsizliğinin yalnızca edimsel yetersizlikle sınırlı kalmadığını, sorumluluktan uzaklaşma yönünde bir söylemsel stratejiyle de ilişkilenebildiğini düşündürür.

Bu bağlamda /kültürel kaçış/ yerdeşliği de Critchley'nin çerçevesiyle ilişkilendirilebilir. Andersen'in estetik hazlara, kültürel inceliklere ve gündelik konfor alanlarına yönelmesi, etik talebin baskısından uzaklaşma çabası olarak okunabilir. Ancak yukarıdaki çözümlemede gösterildiği gibi, /kültürel kaçış/ yerdeşliği disforiyi ortadan kaldırmaz; onu yalnızca geçici olarak örter. Romanın ilerleyen bölümlerinde Andersen'in "Bütün bunları biliyorum" demesine rağmen "onu ihbar

da edemem" (s.65) sonucuna varması, etik talebin özneyi izlemeyi sürdürdüğünü, fakat yine de eyleme dönüşmediğini gösterir.

5.5. Yerdeşliksel Sentez: Bir Etik Strateji Olarak Sessizlik

Dört kuramsal okuma bir arada okunduğunda, anlatıdaki yerdeşlik zincirlerinin birbirinden bağımsız anlam alanları oluşturmadığı; tersine, birbirini destekleyen bir etik söylem ağı meydana getirdiği görülür. /Tanıklık/ yerdeşliği, Levinasçı yüz karşılaşmasının dilbilimsel zeminini oluşturur: Andersen görür ve bilir. /Pencere-eşik/ yerdeşliği, bu karşılaşmayı fiziksel ve estetik bir mesafe içinde sınırlar. /Eylemsizlik-felç/ yerdeşliği, bilginin eyleme dönüşemeyişini göstererek kipliksel felcin söylem düzeyindeki karşılığını oluşturur. /Sessizlik/ yerdeşliği, Bauman'ın *Ahlaki Duyarsızlaştırma* kavramının söylemsel düzeyindeki iz düşümü olarak değerlendirilebilir. /Entelektüel kimlik/ yerdeşliği ise kültürel sermayenin etik eylemi garanti etmediğini; kimi durumlarda sorumluluktan kaçışı meşrulaştıran bir savunma alanına dönüşebileceğini gösterir. Böylece bu yerdeşliklerin birlikte işleyişi, hem Bauman'ın ahlaki duyarsızlaştırma kavramı açısından sorumluluktan uzaklaşmanın söylemsel dayanaklarını hem de Critchley'nin etik talep anlayışı açısından Andersen'in sorumluluğu kabul etmesine karşın eyleme geçememesinden doğan gerilimi görünür kılar.

Tüm bu *yerdeşlik zincirleri*, yüzeyde birbirinden bağımsız anlamsal alanlar gibi görünse de; *Düzanlamsal - Yananlamsal* geçiş işletildiğinde hepsinin tek bir ortak g*izil anlambirimciğe* işaret ettiği ortaya çıkmaktadır: *{sorumluluktan kaçış}* (sessizlik, sorumluluktan kaçışın sistematik söylemsel inşası olarak işlev görmesi). Bu *Gizil Anlambirimcik*, Solstad'ın metninin etik merkezini oluşturur ve Levinasçı anlamda sorumluluğun iflasının göstergebilimsel kanıtını sağlar. *Profesör Andersen'in Gecesi*, Levinasçı anlamda sorumluluğun iflasını yalnızca olay örgüsü düzeyinde değil; yerdeşliklerin, kipliklerin, öznellik birimlerinin ve figüratif düzenin ortak işleyişiyle göstergebilimsel düzeyde de kurar.

Sonuç

Bu çalışma, Dag Solstad'ın *Profesör Andersen'in Gecesi* adlı romanının söylemsel yapısını Greimas-Rastier *Yerdeşlik Kuramı* ve Levinasçı etik çerçevesinde çözümleyerek dört temel bulguya ulaşmıştır.

Birinci bulgu: Romanda beş *Düzanlamsal Yerdeşlik* —/tanıklık/, /eylemsizlik-felç/, /sessizlik/, /pencere-eşik/, /entelektüel kimlik/— ve iki *Yananlamsal Yerdeşlik* —/kültürel kaçış/, /kimlik krizi/— saptanmıştır. Bu zincirler, *Sınıfbirimsel Süreklilik* ilkesi gereğince söylemi anlamsal düzeyde tutarlı kılmakta; ancak birbirleriyle kesiştikleri ve çatıştıkları noktalarda *Yerdeşliksel Gerilim* ve *anlam belirsizliği* (*ambiguïté*) de üretmektedir. *Düzanlamdan yananlama geçiş* işletildiğinde, bütün zincirlerin tek bir ortak *Gizil Anlambirimcik'e* yöneldiği görülmüştür: {sorumluluktan kaçış}.

İkinci bulgu: İfade düzeyinde gerçekleştirilen biçimbilimsel, sözdizimsel ve kipliksel çözümleme; koşullu-geçmiş yapıların, serbest dolaylı söylemin ve zaman belirteci yinelemelerinin içerik düzeyindeki yerdeşlikleri dilbilgisel araçlarla pekiştirdiğini ortaya koymuştur. Bu düzeyde *edimsel başarısızlık*, hem içerik hem de ifade düzeyinde eş zamanlı olarak kurulmaktadır.

Üçüncü bulgu: Tutku ekseninde baskın bir disfori belirlenmiştir. Kiplik çözümlemesi, Andersen'in cinayete ilişkin bilgiye sahip olduğunu ve ihbar yükümlülüğünü tanıdığını; fiziksel telefon erişimine rağmen yapamama bildirdiğini ve ihbar edimini gerçekleştirmediğini göstermiştir. İsteme kipliği ise anlatının ilerleyen bölümlerinde ihbara yönelik duygusal direnç ile ahlaki yükümlülük arasındaki gerilim içinde belirginleşmektedir. Bu kipliksel gerilim, Andersen'in etik başarısızlığının söylemsel temelini oluşturmaktadır.

Dördüncü bulgu: Levinasçı okuma, göstergebilimsel bulguları etik bir çerçeveye taşımıştır. Bauman'ın "*ahlaki duyarsızlaştırma*" kavramı, Butler'ın "*yas tutulabilir hayatlar*" çerçevesi ve Critchley'nin "*sonsuz talep*" kuramı, romanda saptanan yerdeşlik zincirleriyle örtüşen kavramsal açılımlar sağlamıştır. Bu bağlamda /tanıklık/ yerdeşliği Levinasçı sorumluluk çağrısını, /sessizlik/ yerdeşliği ahlaki sorumluluğun askıya alınmasını, /pencere-eşik/ yerdeşliği ise görme ile müdahale arasındaki etik mesafeyi görünür kılmıştır.

Sonuç olarak *Profesör Andersen'in Gecesi*, sorumluluktan kaçışı yalnızca psikolojik bir tepki olarak değil; söylemsel, yerdeşliksel ve kipliksel düzeylerde sistematik biçimde kurulan bir yapı olarak sunmaktadır. Bu yapı, romanı hem göstergebilimsel hem de etik-felsefi açıdan verimli bir inceleme nesnesi hâline getirmektedir. Gelecek araştırmalar, bu çözümlemeyi göç yazınındaki tanıklık anlatılarıyla, sorumluluk söyleminin gazetecilikteki kuruluş biçimleriyle ya da çağdaş Avrupa romanında etik eylemsizlik temsilleriyle karşılaştırmalı olarak genişletebilir.

Extended Abstract

This study examines witnessing, silence, and ethical responsibility in Dag Solstad's Professor Andersen's Night through a semiotic and ethical framework. The novel centers on Professor Pål Andersen, a scholar who witnesses a murder through his apartment window on Christmas Eve but does not call the police. Andersen sees and understands what has happened, yet remains silent and inactive. Rather than treating this failure as fear or hesitation, the study argues that the novel constructs Andersen's inaction as a systematic suspension of responsibility at the levels of discourse, modality, and ethical subjectivity.

The theoretical framework has two main axes. The first is the semiotic tradition of Algirdas Julien Greimas and François Rastier, especially isotopy, understood as the recurrence of semantic features that ensure discursive coherence. The study uses nuclear semes, classemes, virtuèmes, and subjectivèmes to trace how meaning is organized and transformed. The second axis is Levinasian ethics, particularly the idea that responsibility for the Other precedes freedom. From this perspective, the encounter with the Other imposes an ethical demand that cannot be reduced to knowledge, interpretation, or distance. This framework is appropriate because Andersen's crisis emerges from seeing vulnerability and failing to respond.

Methodologically, the study adopts a qualitative and interpretive model of literary discourse analysis. Since the analysis is based primarily on the Turkish translation, it focuses on the semantic, modal, and discursive structures visible in the translated text. The analysis proceeds in four stages: identifying isotopic chains, examining denotative and connotative transformations, analyzing Andersen's modal configuration through Greimasian categories of knowing, being able to act, wanting, and having to act, and interpreting findings through Levinasian responsibility.

The study identifies isotopies: witnessing, inaction, silence, window-threshold, intellectual identity, cultural escape, and identity crisis. The isotopy of witnessing constitutes the foundational semantic chain. Andersen's act of seeing is not neutral; it generates knowledge, and this knowledge produces ethical obligation. However, the witness position remains incomplete because it does not lead to testimony, action, or public disclosure. Witnessing becomes ethically charged because it is not transformed into intervention.

The isotopy of inaction develops through repeated structures of standing still, waiting, failing to pick up the phone, and delaying action. These elements produce a semantic field of immobility in which the body remains fixed while ethical time continues to pass. Inaction is not simply an absence of movement but a failure of ethical performance. Closely related to this is silence. Andersen's silence is not merely a lack of speech; it is the inability to translate private knowledge into public responsibility. Negative forms such as not calling, not telling, and not confessing construct silence as a morally loaded discursive structure.

The window-threshold isotopy connects perception, distance, and responsibility. The window allows Andersen to see the murder, but it also separates him from the scene. It functions as both a visual opening and an ethical barrier. Through this figure, Andersen becomes close enough to know, yet distant enough to avoid intervention. The threshold intensifies ethical tension.

The isotopy of intellectual identity reveals another dimension of Andersen's failure. As a literature professor, Andersen possesses cultural capital, interpretive authority, and intellectual competence. Yet the novel shows that these qualities do not guarantee ethical action. Intellectual identity may become a mechanism of distance, enabling the subject to interpret, rationalize, and aestheticize rather than act. The related isotopies of cultural escape and identity crisis show how Andersen tries to preserve his self-image through culture and self-justification, while witnessing exposes the inadequacy of that identity.

The modal analysis clarifies this collapse. Andersen possesses the modality of knowing: he knows that he has witnessed a murder. Although Andersen has physical access to a telephone, he describes himself as unable to act. Physical access alone does not establish that the full conditions of the modality of being able to act are satisfied. The modality of having to act is present, because he recognizes that he should report what he has seen. However, the recognition of obligation does not lead to action, while the modality of wanting becomes increasingly marked by resistance to reporting. The ethical program fails not because Andersen lacks knowledge because the link between knowledge, obligation, and action is broken.

In conclusion, Professor Andersen's Night presents the failure of responsibility as a discursive and ethical process rather than moral weakness. Within the limits of this semiotic analysis of a single literary text, the analysis suggests that the ethical significance of witnessing emerges from the tension between the recognition of responsibility and the failure to translate that recognition into speech or action. Andersen's silence marks the collapse of this transformation. From a Levinasian perspective, his failure lies in his inability to respond to the Other. The study shows that Solstad's novel critiques the modern intellectual subject, whose knowledge and interpretive competence do not necessarily produce ethical responsibility.

Kaynakça

Bauman, Z. (1993). *Postmodern ethics*. Blackwell.

Brodahl, G. (2026). Valget i Professor Andersens natt (1996) av Dag Solstad og i Fallet (1956) av Albert Camus. Nordlit, 54(1), 1–11. https://doi.org/10.7557/13.8012

Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.

Critchley, S. (2007). *Infinitely demanding: Ethics of commitment, politics of resistance*. Verso.

Greimas, A. J. (1966). *Sémantique structurale: Recherche de méthode*. Larousse.

Greimas, A. J. (1970). *Du sens: Essais sémiotiques.* Éditions du Seuil.

Greimas, A. J., & Courtés, J. (1979). *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Hachette.

Greimas, A. J., & Fontanille, J. (1991). *Sémiotique des passions: Des états de choses aux états d'âme*. Éditions du Seuil.

Hjorthol, G. (2022). Politikk og estetikk i Dag Solstads Professor Andersens natt. *Norsk litterær årbok*, 243–273.

Husby, M. (2007). Blikk og modernitetskritikk i Professor Andersens natt. *Filologen*, (4), 21–32.

Kerbrat-Orecchioni, C. (1980). *L'énonciation: De la subjectivité dans le langage*. Armand Colin.

Kıran, A. E. (2014). Isotopies des virtuèmes et des subjectivèmes. *Dilbilim*, (32), 113–147. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim/article/511461

Levinas, E. (1961). *Totalité et infini: Essai sur l'extériorité*. Martinus Nijhoff.

Levinas, E. (1998). *Otherwise than being or beyond essence* (A. Lingis, Trans.). Duquesne University Press. (Original work published 1974)

Lundberg, L. (2005). *Tekstens etiske øyeblikk og andre essays*. Cappelen.

Nymoen, I. (2014). Dag Solstads roman Professor Andersens natt (1996/2011) i pretekstuelt og resepsjonshistorisk, synkront og diakront sjangerperspektiv. Acta Universitatis Latviensis, 799, 149–159.

Rastier, F. (1987). *Sémantique interprétative*. Presses Universitaires de France.

Recanati, F. (2004). *Literal meaning.* Cambridge University Press.

Recanati, F. (2010). *Truth-conditional pragmatics*. Oxford University Press.

Solstad, D. (2021). *Profesör Andersen'in gecesi* (B. Gürsaler Syvertsen, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Özgün eser 1996).

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.